



INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

**“Fem mödrars upplevelser om normers påverkan
på moderskap och missbruk”**

En kvalitativ studie

SQ4562, Vetenskapligt arbete i
socialt arbete, 15 hp

Scientific Work in Social Work, 15
higher education credits

Kandidatnivå

Höstterminen 2017

Författare: Lenita Vigart Bu &
Valentina Shaafi

Handledare: Hans Knutagård

SAMMANFATTNING

Titel: “Fem mödrars upplevelser om normers påverkan på moderskap och missbruk“. En kvalitativ studie.

Författare: Lenita Vigart Bu och Valentina Shaafi

Nyckelord: Moderskap, missbruk och normer.

Sammanfattning:

“Fem mödrars upplevelser om normers påverkan på moderskap och missbruk - En kvalitativ studie”. Ett socialkonstruktivistiskt synsätt låg till grund för studien som utgick från en svensk kontext. Studien baserades på intervjuer med fem kvinnor om deras moderskap under tiden de befunnit sig i missbruk samt om tiden efter de brutit med detta. Syftet med studien var att förstå och belysa kvinnors egna upplevelser av att leva under föreställningarna om moderskap och missbruk.

Studien visade att normerna blev styrande i mödrarnas tankar och handlingar. Mödrarna upplevde en stark plikt känsla inför moderskapet vilket föranledde en inre kamp för dem, eftersom de befann sig i skärningspunkten mellan droger och att begå kriminella handlingar samt att vara mamma. Detta föranledde att kvinnorna kände en stor skam och skuld. Kriminaliteten visade sig i studien vara en del av livet i missbruk. Empirin visade att stereotypa föreställningar av omgivningen återstod, trots uppbrott från missbruk och kriminalitet.

Tidigt under undersökningens gång upptäckte vi att begreppen skam och skuld var användbara för att öka förståelsen för kvinnornas känslor, vilket visade sig vara väldigt centralt i samtliga av kvinnornas berättelser. Studiens resultat visade ett stort behov av att socialtjänsten anpassar ett bättre stöd till målgruppen genom att fokusera på metoder som bidrar till att bearbeta känslor av skam och skuld. Detta var något som kvinnorna uttryckte då de hade önskat att de hade fått ett bättre stöd med att bearbeta sina känslor. Studien visade också att socialtjänstens synsätt och arbetsmetoder inte alltid låg i linje med de behov som fanns. Detta kunde istället riskera att stjälpa, mer än att hjälpa.

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.1 Idéns ursprung och relevans för socialt arbete	5
1.2 Ett grundläggande perspektiv	6
2. Bakgrund	7
2.1 Omfattningen av kvinnors missbruk	7
2.2 Samhällssynen på missbruk	7
2.2.3 Stereotypa föreställningar	8
2.3 Statens ansvar	9
2.4 Problemformulering	9
2.4.1 Syfte	10
2.4.2 Frågeställningar	10
2.5 Disposition	11
3. Tidigare forskning	13
3.1 Kvinnlig exkludering	13
3.2 Moderskap	14
3.3 Behandling	15
4. Teorikapitel	17
4.1 Symbolisk interaktionism	17
4.1.1 Spegeljaget	18
4.1.2 Goffmans dramaturgiska perspektiv	18
4.1.3 Skam	19
4.1.4 Skuld	20
4.1.5 Stämplingsteorin	20
4.2 Teorikritik	21
4.3 Avslutande tankar	23
5. Metodmedvetenhet	24
5.1 Fenomenologiskt och ontologiskt antagande	24
5.2 Metodval	25
5.3 Urval och avgränsning	26
5.4 Arbetsfördelning	27
5.5 Tillvägagångssätt	28
5.6 Litteratur- och informationssökning	30
5.7 Förförståelse	31
5.8 Metodologiska svårigheter	32
5.9 Databearbetning och analysförfarande	33

5.10 Tillförlitlighet	35
6. Etiska aspekter	37
6.1 Informationskravet och Samtyckeskravet	37
6.2 Konfidentialitetskravet	39
6.3 Nyttjandekravet	40
6.4 Våra upplevelser av etiska dilemman som vi stött på under vägens gång	40
6.4.1 I början av processen	40
6.4.2 Kompletterande intervjuer	41
6.4.3 Avslutande kommentar	42
7. Resultat & Analys	43
7.1 Att bli mamma	43
7.2 Återfallet	46
7.3 Dragkampen	48
7.4 Förlorat barn	53
7.5 Otillräckligt stöd	55
7.6 Uppbrottet	57
7.7 Uppbrottets hinder	58
7.8 Hanteringsstrategier efter uppbrottet	60
8. Slutdiskussion	63
8.1 (Dåtid) Normerna, svårigheterna och handlingsstrategierna	63
8.2 (Nutid) Normerna, svårigheterna och handlingsstrategierna	65
8.3 Avslutande reflektioner	66
8.4 Förslag på vidare forskning	68
BILAGA 1	75
Intervjufrågor	75
BILAGA 2	77
Samtyckesblankett	77

Förord

Inledningsvis vill vi rikta ett stort tack till huvudpersonerna i vår studie, mödrarna som vi har fått möjlighet att intervjua. Tack för ert mod att dela era erfarenheter med oss. Utan era viktiga berättelser hade vi inte kunnat genomföra vår studie. Tack!

Vi vill även rikta ett stort tack till vår handledare Hans Knutagård, för handledning genom denna process. Slutligen vill vi tacka varandra för ett gott samarbete, präglat av tålmodighet och kämparanda.

Göteborg 2017

Valentina Shaafi och Lenita Vigart Bu

1. Inledning

1.1 Idéns ursprung och relevans för socialt arbete

Under våra sex terminer på socionomprogrammet har vårt intresse växt för utsatta grupper, som på ett eller annat sätt möter ofördelaktiga attityder i samhället. Efter att en av oss genomfört sin verksamhetsförlagda praktik på ett socialkontor för barn- och familj, uppmärksammades särskilt en grupp: barn vars mödrar som befinner sig i en djup social exkludering, närmare bestämt i ett missbruk. Det blev tydligt att dessa mödrar i mötet med det sociala arbetet mötte föreställningen –dålig moder- och var utsatta för extra kontroll. Att mödrar med denna bakgrund möter negativa attityder samt föreställningar uppmärksammades i en dokumentär “Aldrig backa”. Dokumentären sändes under våren 2017 av SVT och skildrar några unga nyblivna mödrars liv där samtliga haft en bakgrund i missbruk och kriminalitet, då kriminaliteten blivit effekter av missbruket. Dokumentären illustrerar svårigheter som mödrarna i dokumentären brottas med. Och ena sidan blivit mamma till ett litet barn och andra sidan suget efter droger och minnena av det gamla livet. Mödrarna dras mellan att vilja vara en “bra” mamma till sitt barn, vilket innefattar att lägga det gamla livet bakom sig, och andra sidan riskera att ta ett återfall på grund av beroendet de haft av droger. Dokumentären uppmärksammar även en ständig rädsla kvinnorna har för att förlora sitt barn och det som de byggt upp i det nya livet, dvs ett liv som en nybliven mamma fri från droger.

Att se att kvinnor med denna bakgrund möter föreställningen “dålig moder” och är utsatta för extra kontroll av myndigheter samt att kvinnorna i dokumentären brottades med att vilja vara en bra mamma samtidigt som de kämpade med suget efter droger, väckte frågor hos oss. Vi kände att detta fenomen behövde lyftas med kvinnornas egna röster för att försöka förstå deras upplevelser av situationen. Vi tänker att detta kan bidra till en fördjupad kunskap för alla de professionella som kommer i kontakt med mödrar i liknande situationer samt föranleda nya förståelsegrunder och nya sätt att ta sig an och utveckla arbetet. Detta upplever vi är av särskilt vikt då socialarbetare kommer i kontakt med denna grupp. Det är socialarbetares normer och föreställningar som är av betydelse för hur hjälp och

stöd för klienter utformas. Studien vänder sig därför till socialt arbete men även andra professioner som kommer i kontakt med målgruppen samt samhället i stort.

1.2 Ett grundläggande perspektiv

Ett socialkonstruktivistiskt synsätt kommer att genomsyra hela studien då vi ser att föreställningar gällande norm och avvikelse är socialt konstruerat. Det socialkonstruktivistiska perspektivet innebär enligt Oscarsson (2011) att vi betraktar de sociala, ekonomiska och kulturella processerna som sker i samhället som anledningen till att vissa förhållningssätt samt verksamheter uppfattas som antingen problematiska eller adekvata. Sociala konstruktioner skapas och görs genom vardagens sociala interaktion, en sanning vi lever efter och reproducerar varje dag genom att fortsätta anta denna som en sanning (Barlebo-Wenneberg, 2001).

I denna studie blir två begrepp särskilt centrala; missbruk och moderskap vilka vidare definieras utifrån studiens grundläggande perspektiv. Studiens författare ser missbruk som ett, utifrån tid och rum, avvikande konsumtionsmönster (Blomqvist, 2009). Det sistnämnda begreppet moderskap definierar vi i likhet med Kolfjord (2003) och Trulsson (2006). Båda författarna menar att moderskapet är förknippat med den kvinnliga rollen, där kvinnans plikt är att ha omsorgsansvaret för barnen. Vad en bra respektive dålig moder är, definieras av det omgivande samhällets rådande normer och värderingar.

2. Bakgrund

I detta avsnitt presenteras statistik över kvinnors missbruk och ett samhällsligt perspektiv på kvinnliga missbrukare. Vidare kommer även statens ansvar för målgruppen att belysas. Till sist redovisas vår problemformulering där syftet och frågeställningar studien har behandlas.

2.1 Omfattningen av kvinnors missbruk

Tidigare studier, bland annat av Marklund (2003) samt Borg och Scheffel Birath (2011) har visat att omfattningen av kvinnors missbruk skiljer sig från mans. Trulsson och Segraeus (2011) menar att kvinnor som befinner sig i missbruk är lägre i antalet än vad det gäller män i missbruk. Vidare säger Borg & Scheffel Birath (2011) att det uppskattningsvis finns 29 500 personer i tungt missbruk i Sverige där kvinnor utgör knappt en fjärdedel. Denna statistik är tillfällig och ungefärlig. För de kvinnor som inte har ett tungt missbruk saknas det statistik om, då det oftast råder ett stort mörkertal om denna grupp (*ibid.*).

2.2 Samhällssynen på missbruk

Samhället har genom tiderna försökt bekämpa missbruk i form av olika sanktioner mot de som betraktas som missbrukare. De angreppssätt staten tillämpat har haft inslag av kontroll och disciplinär fostran (Oscarsson, 2011). Vilken form sanktionerna tagit har även präglats av de förhållningssätt som antagits vilka också skiftat i tid (*ibid.*).

Oscarsson (2011) beskriver att det svenska samhällets perspektiv på gruppen missbrukare fram till 1948 utgjordes av en syn som avvikande, farliga och en samhällslig olägenhet. Under 1948 skiftades synen till att se missbrukare i ljuset av ett biomedicinskt och socialt perspektiv. Individens sågs istället ha en genetisk svaghet vilket i samverkan med social utsatthet kunde utveckla missbruk och leda till ett sjukligt tillstånd (*ibid.*). År 1964 tenderade staten istället att se missbruk som ett resultat av samhällsliga strukturer för att återigen återgå till ett mer

biomedicinskt perspektiv tillsammans med betoningen på individens ansvar år 1980-1990 (*ibid.*).

Idag är samhället fortsättningsvis starkt influerat av liberalistiska tankegångar där man betonar individens egna ansvar att ta hand om sitt liv men även att se missbruk som ett patologiskt tillstånd (*ibid.*). Oscarsson (2011) påpekar att en missbrukande person kan ses drabbad av en beroendesjukdom men det är av vikt att personen då återgäldar sin situation genom att söka behandling och på så vis ta ansvar för sin situation. Järvinen (2013) förklarar att det generella antagandet om missbruk inom det sociala arbetet är att det betraktas som ett personligt problem / livsstil som personen själv valt och vill fortsätta med. Detta är inte något myndigheter skall lägga sig i utan det är upp till missbrukaren själv att uppsöka hjälp om hen anser sig vara i behov av detta. Det sociala arbetet använder missbrukarens initiativtagande till behandling samt att bli drogfri som en måttstock på vem som anses vara motiverad och inte (*ibid.*). Ytterligare en aspekt på missbruk är att det anses vara kriminellt då bruk av narkotika är kriminaliserat enligt 1§ Narkotikastrafflagstiftningen (SFS 1968:64). Detta föranleder att en person som brukar narkotika även anses vara kriminell av samhället.

2.2.3 Stereotypa föreställningar

Ahola (2010) lyfter fram att stereotypa föreställningar som konstruerats i ett samhälle tenderar att prägla människors sätt att se på andra individer. Elias och Scotsson (2010) skriver att de stereotypa föreställningarna definieras av makthavare i samhället vilka syftar till att upprätthålla social kontroll samt deras egna positioner i samhället. Det finns föreställningar kopplat till olika sociala kategorier exempelvis missbrukare, kvinnor och mödrar. Ahola (2010) antyder att en kvinna bland annat kategoriseras som att ha en naturlig omsorgsinstinkt och vidare menar Trulsson och Segraeus (2011) att kvinnan även skall vara kontrollerad, nykter samt den sammanhållande i hem och familj. Detta står enligt Trulsson och Segraeus (2011) i motsats till den missbrukande kvinnan, än mer den missbrukande modern. Hydén (2013) framhåller att kvinnorna är dubbelt förtryckta, vilket är ett resultat av den patriarkala strukturen (Kaspersson, 2003).

Den missbrukande kvinnan exkluderas från gruppen ”riktiga kvinnor” samt även från gruppen ”goda mödrar”. Detta då hon enligt samhälleliga normer har en särskild moderlig plikt gentemot sina barn som skiljer sig från den faderliga plikten (Lander, 2003; Trulsson & Sargraeus, 2011).

2.3 Statens ansvar

Socialtjänstens ansvar för familjer med missbruk regleras främst i socialtjänstlagen (SoL) vilket är en frivillighetslagstiftning. Det innebär att alla insatser skall bygga på respekt för människors självbestämmanderätt och integritet (1:1 SoL). Enligt 5 kapitlet 1§ SoL skall socialnämnden verka för att barn och ungdomar växer upp under trygga och goda förhållanden. Enligt 5 kapitlet 9§ SoL skall Socialnämnden skall aktivt sörja för att den enskilde missbrukaren får den hjälp och vård som han eller hon behöver för att komma ifrån missbruket. Nämnden skall i samförstånd med den enskilde planera hjälpen och vården och nogra bevaka att planen fullföljs. Socialnämnden skall även enligt 6 kapitlet 7§ punkt 4 SoL i fråga om de barn som vårdas i familjehem, jourhem eller annat enskilt hem eller hem för vård eller boende, lämna vårdnashavaren och föräldrarna råd, stöd och annan hjälp som de behöver.

Socialstyrelsen (2009) menar att det är viktigt att stöd och insatser ges både till barnen och föräldrarna i familjer med missbruk. Familjen behöver ses som ett system som behöver förändras, då missbruk i familjen har en effekt på samtliga familjemedlemmar (*ibid.*). Missbruk kan påverka föräldrarna negativt och föranleda brister i föräldraförmågan (*ibid.*). Detta kan utgöra en risk för ogynnsam utveckling för barnet som befinner sig i denna kontext (*ibid.*), vilket synsättet även tenderar att prägla socialtjänstens bedömningar.

2.4 Problemformulering

Studiens inledning och bakgrund visar att kvinnor som lever i missbruk möter negativa föreställningar av samhället. De blir stigmatiserade, inte enbart som missbrukare utan även som kriminella. De stereotipa föreställningarna och stigma som kvinnorna utsätts för är starkt kopplat till deras könstillhörighet och

deras roll som mamma (Hydén, 2013; Kaspersson, 2003; Lander, 2003; Trulsson & Sargraeus, 2011), vilket väckte frågor och intresse hos oss. Vi fann det därför intressant att studera detta fenomen och försöka förstå hur kvinnor med en bakgrund i missbruk själva upplevt att det varit att leva under dessa föreställningar i sin roll som mamma. Har stigmat försvunnit efter att de brutit med missbruket? Hur har det varit att leva under dessa föreställningar efter att de brutit med missbruket? Hur har de själva handskats med föreställningarna och stigmat? Vad har de största svårigheterna varit att leva i detta?

2.4.1 Syfte

Studiens syfte är att belysa och söka förståelse för hur kvinnor, med en bakgrund i missbruk upplever samhällets normer och föreställningar gällande kvinnornas eget moderskap i relation till missbruk i en svensk kontext. Vi ämnar att förstå hur de har upplevt det ovanstående både under tiden de befunnit sig i missbruk men även tiden efter att de brutit med detta. Därmed är frågeställningarna uppdelade i “dåtid” och “nutid”, i syfte att återspegla intresset för tidsaspekten.

2.4.2 Frågeställningar

Dåtid:

- På vilket sätt påverkade samhällsnormerna kvinnornas roll som moder under tiden de befann sig i aktivt missbruk?
- Vilka svårigheter uppstod för mödrarna och hur hanterade kvinnorna detta?

Nutid:

- Påverkar fortfarande samhällsnormerna kvinnornas roll som moder idag trots drogfrihet?
- Vilka svårigheter uppstår för kvinnorna idag och hur hanterar mödrarna isåfall detta?

2.5 Disposition

Studien har hittills gått igenom kapitel ett som är inledningen och kapitel två som är bakgrunden. Inom kapitel ett har det redogjorts för hur forskningsidén uppstått och på vilket sätt ämnet berör samt har relevans för socialt arbete. Det redogörs även för vilket grundläggande perspektiv som studien utgår ifrån samt vad perspektivet innebär. Detta för att läsaren ska få en förståelse för hur vi författare förhåller oss i vår forskning. Vidare i kapitel två beskrivs omfattningen av kvinnors brottslighet och missbruk som följs av en redovisning på statistik över detta. Kapitel två fortsätter med en beskrivning av samhällssynen på missbruk samt statens ansvar. Därefter redovisas studiens problemformulering, syfte och frågeställningar.

Den fortsatta dispositionen börjar med kapitel tre som innehåller redovisning av tidigare forskning som är uppdelat i tre delar: "Kvinnlig exkludering", "moderskap" och "behandling". Studiens disposition fortsätter med kapitel fyra där det huvudsakliga teoretiska perspektivet "symbolisk interaktionism" genomgås. Detta följs av redovisning och förklaring av de teorier som används. Kapitlet avslutas med ett avsnitt som innehåller kritik mot de teorier som genomgåts. Vidare kommer ett kapitel om metodmedvetenhet som börjar med att ta upp studiens fenomenologiska och ontologiska antagande. Kapitlet fortsätter med att diskutera metodvalet samt förklara studiens urval och avgränsning. Därefter beskrivs författarnas arbetsfördelning i studien. Vidare kommer en förklaring av hur vi gått tillväga för att genomföra studien samt hur litteratur- och informationssökningen gått till. Vår förförståelse beskrivs i relation till forskningsidén och därefter diskuteras studiens metodologiska svårigheter. Närmare slutet av kapitel fem beskrivs databearbetningen som följs av en beskrivning av analysmetoden och hur vi använt oss utav metoden vid analys av vårt empiri. Kapitel fem avslutas med en diskussion om studiens tillförlitlighet. Nästföljande kapitel är kapitel sex som berör de etiska aspekterna i studien. Trots att en etisk medvetenhet funnits under hela studiens gång som berört många utav studiens avsnitt har vi ändå valt att ha ett enskilt kapitel där vi går igenom

forskningsetiska rådets grundprinciper som avslutas med ett avsnitt om våra upplevelser av etiska dilemman som vi stött på under studiens gång.

Sista delen av studiens disposition består av kapitel sju, åtta och nio. I kapitel sju redovisas och analyseras resultatet, som är uppdelat i kategorierna: “Att bli mamma”, “Återfallet”, “Dragkampen”, “Förlorat barn”, “Otillräckligt stöd”, “Uppbrottet”, “Uppbrottets hinder” och “Hanteringsstrategier efter uppbrottet”. Vidare kommer kapitel åtta där studiens slutsatser diskuteras och avslutas med reflektioner samt förslag på vidare forskning. Sista kapitlet är kapitel nio som innehåller referenslista och två bilagor som består av studiens intervjufrågor samt blankett om samtycke för deltagande.

3. Tidigare forskning

Inom ramen för den skandinaviska forskningen på kvinnor, moderskap och missbruk har bland annat tre stycken författare en framträdande position, Karin Trulsson, Ingrid Lander och Ingela Kolfjord. Nedan kommer vi därför att presentera författarnas resultat av studierna lite noggrannare och samtidigt flika in med andra svenska samt internationella studier.

3.1 Kvinnlig exkludering

Lander (2003) har i sin avhandling ”den flygande maran” studerat åtta kvinnors livsberättelser som brukar narkotika i Stockholmsstad genom en etnografisk ansats där kvinnorna följts i deras vardag. Lander (2003) utgick från ett feministiskt perspektiv som grundar sig i förståelsen av att man inte föds till kvinna utan blir kvinna genom kulturella och sociala bestämmelser. Syftet med studien var att betrakta kvinnornas livsförhållande och handlingsutrymme i relation till social exkludering där fokus låg på självupplevelsen av att vara kvinna och missbrukare (*ibid.*). Studien visar på att kvinnorna upplevde att de tidigt blev stämplade som ”problem-flickor” där samhället genom olika slags insatser skulle normalisera dem. Kvinnorna beskrev dessa insatser i form av behandlingsprogram som innebar att bli disciplinerad som kvinna och ägna sig åt kvinnosysslor (*ibid.*). Vidare menar Lander (2003) att kvinnan kontrolleras av den normativa feminiteten. Samhällets ingrepp gav negativa konsekvenser av att känna sig exkluderad från det övriga samhället (*ibid.*). Främst upplevdes myndighetspersoner inom socialtjänsten och rättsväsendet som övervakare, vilka grep in när de gjorde fel istället för att vara ett stöd när behov fanns (*ibid.*). För majoriteten av kvinnorna handlade ingripandet från myndigheter att deras position som ”missbrukande kvinnor” befästes (*ibid.*).

I Kolfjords (2003) studie om kvinnors brottslighet presenterar hon bland annat sju livsberättelser av kvinnor som suttit i fängelse vilket vidare analyseras. I hennes studie framträder ett samband mellan missbruk och kriminalitet, där det senare

blir en konsekvens av missbruket. Både för försörjning av droger men också då missbruket är kriminaliserat. Kolfjord (2003) beskriver, precis som Lander (2003), att kvinnor är utsatta för en extrem stigmatisering just på grund av att de är kvinnor som missbrukar och begår kriminella handlingar. Detta bekräftas även av Ungmark (1992) som i sin studie om kvinnor, brott och övervakning, menar att det är värre för en kvinna än man att vara kriminell och missbrukare. Detta påstående tar avstamp i att kriminalitet är mannens arena och där rör sig traditionella könsroller (*ibid.*). Därmed döms kvinnor vara avvikare både i förhållande till samhället men även mannen i missbruk och kriminalitet.

Trulsson och Saragraeus (2011), Lander (2003) och Kolfjord (2003) menar att kvinnor som begår brott och använder droger tenderar att bli exkluderade i samhället samt från gruppen ”värdiga och respektabla kvinnor”. Kolfjord (2003) beskriver att kvinnor i kriminalitet och missbruk är särskilt utsatta för en social degradering om de är mödrar. Enligt Trulsson och Sargraeus (2011) förknippas en missbrukande kvinna bland annat med begreppen sexuellt lösaktig och ”dålig” moder. Trulsson (2006) tillägger även att dessa kvinnor uppfattas av samhället lida av någon form av psykisk ohälsa, vilket författaren (2006) menar skiljer sig från synen på män.

I Landers (2014) uppföljningsstudie “det går inte an som farmor - Genus, åldrande och narkotika missbruk” av den tidigare nämnda studien “den flygande maran” riktar hon fokus på kvinnornas berättelser och normer kring genus och åldrande, som visade vara faktorer som bidrog till social exkludering. Lander (2014) hävdar att ålder och åldrande är en social process som innehåller bilder av hur vi människor bör leva och hålla oss till omgivningens följande värderingar.

3.2 Moderskap

Trulsson (2006) har i sin avhandling behandlat just moderskap och missbruk. Syftet med avhandlingen var att med hjälp av ett genus- och klassperspektiv beskriva missbrukande kvinnors liv i missbruket, behandlingen och familjen. Trulsson analyserar också samspelet mellan kvinnorna och deras omgivning med

dess förväntningar och krav. Hon fann två rådande tankesätt hos kvinnorna, den ena var att vilja leva "ett helt vanligt familjeliv" och att "barn och missbruk inte hänger samman". Kvinnorna i hennes studie hoppades på att barnet skulle vara räddningen från missbruket. Vidare menar Trulsson att kärleken till barnet blev centralt i kvinnornas berättelser och att de upplevde starka känslor samt ett ökat socialt värde över att få barn. Under graviditeten blev stödet viktigt och enligt Trulsson (2006) sökte sig kvinnorna till andra gravida kvinnor.

Trulsson, Länne och Nötesjö (1997) samt Gueta (2013) menar i sina studier att centrala känslor för mödrar i missbruk är skam och skuld. Detta då de över att dragit med sitt barn i ett, utifrån rådande samhällsnormer, ett dysfunktionellt levande. Robbins, Martin □ och Surratt (2009) samt Trulsson (2006) fann även att kvinnorna var mer mottagliga för hjälp när barnen omhändertagits. Detta då rädslan för att förlora sina barn hindrade dem i att kunna söka hjälp för sitt beroende.

3.3 Behandling

I boken "kvinnor på väg in från kylan" som är skriven av Karin Trulsson, Lotta Länne och Gunilla Nötesjö (1997) framkommer att barnen fungerar som en motivation i att mottaga hjälp mot beroendet (*ibid.*). Detta menar även en internationell studie skriven av Robbins, Martin & Surratt (2009), där de studerar återfallsfrekvensen hos kvinnor som har ett drogmissbruk samt sitter i fängelse när de deltar i ett terapeutiskt jobbprogram. Det studien (Robbins, Martin □ & Surratt, 2009) bland annat kunde visa var att kvinnor som var mödrar tenderar i högre utsträckning att delta i programmet om detta inte innebär försening i återseendet med barnen.

I en internationell studie gjord av den israeliska forskaren Keren Gueta (2013) studeras mödrars erfarenheter av återhämtning från missbruk genom behandling. Författaren (2013) fann att det var centralt att förlåta sig själv för att släppa skam- och skuld-känslor då dessa känslor annars tenderar att fortsätta dövas genom missbruk. Studien visar att mestadels av de kvinnor som hade kommit långt i sin

behandling och var drogfria hade förlåtit sig själv medan de som befann sig precis i början hade svårt att förlåta sig själv (*ibid.*). För de kvinnor som upplevde att de hade förlåtit sig själva beskrev de hur de hade rekonstruera sig som moder. Att kunna se att man är en bra moder idag, är viktigt för att kunna förlåta sig själv och förlåtelse är viktigt för att släppa skam- och skuldkänslor (*ibid.*).

4. Teorikapitel

Som tidigare nämnts är studiens grundläggande perspektiv socialkonstruktivistiskt, vilket är en bakgrundsförståelse för hur författarna av denna studie ser på världen. Vidare kommer Symbolisk interaktionism övergripligt redogöras för, vilket ger oss verktyg att använda för att förstå hur de sociala konstruktionerna används samt påverkar den enskilda individen. Därefter kommer vi att redogöra för Cooleys begrepp spegeljaget, Goffmans dramaturgiska perspektiv, Beckers stämplingsteori samt skuld-och skambegreppet. Skam- och skuldbegreppet skildras utifrån symbolisk interaktionism och det dramaturgiska perspektivet, spegeljaget samt stämplingsteorin är grenar ur detta perspektiv. Vidare kommer kritik mot teorierna att behandlas.

4.1 Symbolisk interaktionism

Vidare använder vi oss av begreppet symbolisk interaktionism, som är ett socialpsykologiskt perspektiv vilket syftar till att förstå och förklara förhållandet mellan individ och samhälle. Det bygger vidare på en förståelse av att människor ständigt befinner sig i en slags kommunikation med sociala normer (Johansson & Lalander, 2013). Mot denna förståelse ser vi att ett socialpsykologiskt synsätt lämpar sig utmärkt till att förstå och förklara vår empiri. Vi har därmed valt teorier, perspektiv samt begrepp utifrån detta synsätt. Genom en socialpsykologisk ingång i vår analys kan vi befinna oss i skärningspunkten mellan å ena sidan de samhälleliga normerna och å andra sidan mödrarnas subjektiva upplevelser. Då vi antagit ett socialkonstruktivistiskt synsätt på världen, blir detta enligt vår mening en bra utgångspunkt för att förstå hur de sociala konstruktionerna interagerar och påverkar människan.

Symbolisk interaktionism myntades av Herbert Blumer under tidig 1900-tal som ett svar till den dåvarande dominerande behaviorismens studier av människan genom stimuli- och responsmodell. Symbolisk interaktionism ställer sig kritisk till behaviorismens mer objektiva syn på människan och menar på att människan

snarare är en reflekterande och tolkande varelse (Johansson & Lalander, 2013). Det unika med det mänskliga enligt symbolisk interaktionism är att vi människor tolkar handlingar och att varje handling grundar sig i de innebörder som vi delger handlingen. Perspektivet handlar om att betrakta samhället som ett resultat av sociala interaktionsprocesser. Därmed upplevs samhället som konstant föränderlig men de menar samtidigt att ett samhälle inte skulle kunna finnas till utan en viss gräns av kontinuitet som är ett resultat av de sociala normer som förekommer i samhället (Månsson, 2013).

4.1.1 Spegeljaget

Ett begrepp som vi fann användbart är "spegeljaget" som förknippas med Cooley, en pionjär inom symbolisk interaktionism. Spegeljaget innebär en förståelse av att vi påverkas av våra egna och andras föreställningar genom att vi ser oss själva genom andras ögon (Trost & Levin, 2010). För att förstå något behöver vi se till relationen mellan både samhälle och individ då dessa föreställningar är en reproduktion av normer i samhället som vi socialiseras i och som påverkar vårt sociala "jag". Cooley uppmärksammar och definierar tre komponenter som utgör det sociala "jaget" vilka är:

1. Vår bild om hur vi verkar framför andra
2. Vår bild om hur andra bedömer oss
3. Vår självkänsla som antingen är positiv eller negativ men som skapas utifrån andras föreställningar.

Ovanstående komponenter kan förstås som en benämning på vår identitet. Cooley hävdar dessutom att identiteten är både situationsbunden och tidsbunden eftersom spegeljaget är förbunden med människors samspel (*ibid.*).

4.1.2 Goffmans dramaturgiska perspektiv

Ervin Goffman är en förespråkare av en gren inom den symboliska interaktionismen och i det dramaturgiska perspektivet använder sig Goffman av en teatermetafor för att tydliggöra sitt resonemang genom att betrakta livet som ett

skådespel (Engdahl, 2001). De huvudsakliga resonemangen är att människan använder sig av olika strategier för att vidmakthålla en social identitet (*ibid.*). Goffman (Trost & Levin, 2010) menar att målet med ett socialt beteende är att övertyga andra om vem och vad personen är eller vill vara. Skådespelaren väljer en specifik roll utifrån sin avsikt att kontrollera betraktarens beteende samt reaktionsbetingad behandling av hen (Goffman, 2004). Interaktionen mellan skådespelaren och publiken sker i samspel med varandra och upprätthåller definitionen gemensamt. När man vill tydliggöra att man är den man önskar att vara framför betraktaren, beskriver Goffman (2004) att man gör en idealisering av sin roll. Idealiseringen görs för att framställa en så trovärdig syn som möjligt av den sociala identitet som man eftersträvar att uppvisa (Johansson & Lalander, 2013).

Ett framträdande formas i syfte att anpassas till samhällets normer och värderingar (Goffman, 2004). Detta är förknippat med Goffmans begrepp "backstage" (bakre scen) och "frontstage" (främre scen). På den främre scenen använder skådespelaren olika tekniker för att upprätthålla sin fasad. Det kan röra sig om allt från tid och rum (inramning) till personens egna personliga uttryck (personlig fasad). Att positionera sig själv på ett visst sätt för att få önskvärd uppfattning av andra kallar Goffman (2004) för dramatiskt förverkligande.

4.1.3 Skam

Cullberg Weston (2008) menar att skamkänslan är medfödd och att känslan har sitt karaktäristiska kroppsliga uttryck. Cullberg Weston (2008) samt Scheff och Starrin (2013) menar att våra relationer till andra människor är livsviktiga för oss människor och att den medfödda skamkänslan är en viktig komponent i utvecklandet av dessa relationer. Genom att spegla sig i andras ögon kan man uppfatta sig själv negativt vilket föranleder uppkomsten av skam (Cullberg Weston, 2008; Johansson & Lalander, 2013). Skamkänslan fungerar som en inre kompass i hur vi bör handla enligt normerna vilket vi socialiseras in i redan från födseln. Vad människan känner skam över har utvecklats i samspel med omgivningen, präglad av normer och värderingar i samhället. Skamkänslan är

därmed beroende av den tid och sociala samt kulturella kontext hen befinner sig i (Cullberg Weston, 2008).

Cullberg Weston (2008) skildrar psykiatrikern Donald Nathansons kategorisering av reaktioner på skam. Antingen kan man välja att erkänna och acceptera skamkänslan eller också gå till försvar. Går man till försvar kan man bland annat använda sig av försvarsstrategin undandragande. Denna strategi används då skammen blir så plågsam att den måste undvikas (Scheff & Starrin, 2013).

4.1.4 Skuld

Enligt Cullberg Weston (2008) uppstår skuldkänslan vid ett oetiskt och omoraliskt handlande vilket präglas av den tid och sociala kulturella kontext man lever i. Skuldkänslan signalerar, precis som skamkänslan, vad som är rätt och fel i exempelvis hur vi ska bete oss och inte. Vidare menar Cullberg Weston att skuldkänslan är knutet till en handling. Om man upplever skuld kan man hitta sätt att återgälda skulden genom exempelvis tillämpande av ett reparerande/hjälpande beteende (Cullberg Weston, 2008).

4.1.5 Stämplingsteorin

Stämplingsteorin är en del av det interaktionistiska perspektivet och grundaren är Howard Becker. De mest framträdande bidragen från Becker är hans etnografiska studier av avvika-miljöer. Hans bidrag innebar en kritik mot dåvarande 1960-talets dominerande psykologiserande synsätt på avvikande beteenden. Becker menar att socialisationsprocessen är en central del i att förstå varför ett beteende framställs som avvikande. Det är i sociala processer och i interaktion med andra som beteenden definieras och betraktas som avvikande (Johansson & Lalander, 2013).

Genom att överträda normer i samhället finns det risk för att bli sedd som en avvikare av omgivningen och därmed få en stämpel för det. Överträdelser av normer och avvikande beteenden är sådant som inte anses vara normaliserat eller ett acceptabelt beteende. En handling benämns som avvikande först när andra

reagerat på handlingen som sådan och kategoriserat det som avvikande (Becker, 2006). Eftersom att människan har förmågan att se sig själv genom andras ögon så kommer därmed individen på ett eller annat sätt förändra sin egen syn på sig själv. Detta omnämns som stämplingsprocessens konsekvenser (Johansson & Lalander, 2013).

Elias och Scotson (2010) för ett resonemang om stämplingsprocessens konsekvenser i sin studie om brottslighet i tre bostadsområden. De uppmärksammade att ett bostadsområde ansågs ha en högre kriminalitet än de andra bostadsområdena. I deras slutsatser framkom att den potentiella högre frekvensen av kriminalitet i det specifika bostadsområdet försvunnit. Trots detta tenderade omgivningen att inte byta uppfattning om bostadsområdet, utan kom att fortsätta se detta som ett kriminellt bostadsområde (Elias & Scotson, 2010).

4.2 Teorikritik

Socialpsykologin kan kritiseras för att vara etnocentrisk. Vidare menar kritiker att socialpsykologin i högre utsträckning lägger vikt vid det som sägs vara det "allmängiltiga" och fokus riktas i mindre utsträckning på skillnader mellan individer och grupper i samhället. Socialpsykologin ser inte till det intersektionella perspektivet, alltså sambandet mellan klass, kön, etnicitet och ålder, då den utgår från en allmängiltig vardag, som i egentlig mening inte kan säga att någon sådan vardag existerar. Människor går in i interaktion med "fördomar" och egna antaganden. Därmed är det svårt att tänka sig att en interaktion skulle vara blank, fri från förutsättningar och antaganden (Larsson & Sohlberg, 2014).

Kritiker av symbolisk interaktionism i sin helhet menar på att den fokuserar allt för mycket på ting och mindre på människans känslor (Trost & Levin, 2010). En kritik som objektivisterna riktat mot interaktionismen är att den utgår från en mer subjektiv upplevelse av interaktioner, dvs att teorin tar fasta på hur människan definierar någonting och hur den definitionen används i sociala interaktioner. Objektivisterna ser den subjektiva uppfattningen som underordnad den objektiva

sanningen dvs, subjektivism och bristfällig tillförlitlighet i vetenskaplig mening (Meeuwisse & Swärd, 2013; Larsson & Sohlberg, 2014). Vidare menar kritiker att den symboliska interaktionismen inte säger något om hur man kan göra motstånd mot normerna trots att den menar på att samhället är föränderligt (Månsson, 2013).

Goffmans dramaturgiska perspektiv har kritiserats för sin beskrivning om sociala interaktioner. Kritiker menar på att det välplanerade rollspel som genomförs av människor genom begreppen "front-stage" och "back-stage" frångår människans ärlighet i sitt uppträdande. Vidare finns kritik mot den metafor Cooley använder vilket han framför själv. Cooley menar att metaforen inte täcker hela hans resonemang. Han använder sig av "spegel" som metafor och det går inte att applicera detta i de tre komponenterna av det sociala "jaget" som han framför. Detta eftersom den andra komponenten, avseende vår bild om andras bedömning av oss, inte finns hos en spegel (Troost & Levin, 2010).

Alla teorier och begrepp har sina svagheter och den kritik som framförts mot stämplingsteorin är att teorin inte tillför möjligheter att rekonstruera djupt inrotade tanke- och beteendemönster. Teorin bidrar till att tillåta sedvanliga sociala responser på särskilda beteenden och tankar, medan teorin på samma gång utgår ifrån att beteenden och tankar är en social skapelse i grunden. Stämplingsteorin ifrågasätter heller inte maktens avgörande position som exempelvis olika myndigheter besitter när det kommer till att skapa avvikelser i första hand bland "arbetarklass" men inte i andra sociala grupper (Payne, 2002). Vidare lägger stämplingsteorin mer vikt vid sekundär avvikelse och ser därmed inte till varken strukturella eller historiska förhållanden som föregår stämplingen (Hilte, 1996). Ytterligare kritik mot stämplingsteorin är att processen från normalitet till avvikelse är självklart då processen endast följer ett bestämt mönster som inte går att bryta. Med andra ord menar kritiker att stämplingsteorin ger uttryck för att vara deterministisk.

4.3 Avslutande tankar

Vi valde dessa teorier mot bakgrunden att vi behövde befinna oss i skärningspunkten mellan samhällliga normer och mödrarnas subjektiva upplevelser samt kunna förklara detta. Däremot tänker vi att vårt val av teorier kan föranlett att vi skärmat av materialet från andra sätt att förstå vår empiri. Detta grundar sig i behovet av att avgränsa studien i relation till tiden som var avsatt för att genomföra studien. Det kan därmed finnas andra teorier som kan tillföra ny kunskap samt kompletterande information som är av relevans för en utökad förståelse för fenomenet. Vi ser även att vårt material kan användas på olika sätt beroende på syfte vilket även styr valet av teorier. Om syftet hade varit att undersöka hur mödrarna talar om sitt moderskap skulle exempelvis en diskursanalys kunnat tillämpas med hjälp av olika kritiska teorier.

5. Metodmedvetenhet

Nedan kommer vi redogöra för, hur vi gått tillväga när vi genomfört vår studie samt vilka faktorer som påverkat eller har kunnat påverka vårt arbete. I detta avsnitt kommer vi att först förklara vårt fenomenologiska och ontologiska antagande, sedan beskriva metodval, redogöra för varför vi valt att genomföra kvalitativa intervjuer samt hur vi har tänkt kring urval och avgränsning av studien. Arbetsfördelningen kommer att tas upp samt en mer precis beskrivning av vårt tillvägagångssätt. Läsaren kommer sedan att få en förklaring för hur litteratur- och informationssökningen har genomförts. Författarnas förförståelse beskrivs och reflekteras under rubriken "förförståelse". Metodologiska svårigheter tas upp samt en beskrivning av hur analysprocessen gått till. Under rubriken "tillförlitlighet" förs en diskussion kring studiens tillförlitlighet, som bland annat behandlar reflektioner kring ledande frågor och möjlig intervjuareffekt.

5.1 Fenomenologiskt och ontologiskt antagande

När vi formade vår forskningsidé utgick vi implicit från en föreställning om att mödrar som haft erfarenhet av missbruk och kriminalitet till följd av missbruket, kunde förse oss med den information vi ville inhämta. Föreställningen är starkt influerat av det ontologiska antagandet att människor är medvetna varelser som utifrån sin medvetenhet och tänkande, själva skapar och formar sin verklighet. Det ontologiska antagande menar att kvinnornas uppfattning om sig själva utgör vem dem är (David & D. Sutton, 2016) samt att medvetenheten hos människor är central. Detta då kvinnornas uppfattning om fenomen ute i världen formar deras livsvärld (*ibid.*). Det innebär att verkligheten är vad kvinnorna uppfattar att verkligheten är (Kvale & Brinkman, 2014), det finns därmed inga rätta eller felaktiga svar utan det viktiga är mödrarnas subjektiva upplevelser. Inom ramen för det fenomenologiska antagandet uppfattas därmed kunskap som något som inhämtas genom att ta del av människors tankegångar och beteenden, vilket vi har i syfte att genomföra i vår studie (David & D. Sutton, 2016).

5.2 Metodval

Vi har valt ett kvalitativt tillvägagångssätt i studien och samlat in empiri genom individuella intervjuer. Genom detta vill vi få en djupare förståelse för kvinnornas situation, upplevelser och erfarenheter. Studiens syfte och frågeställningar har varit avgörande för vårt val av insamlingsmetod. Enligt Kvale och Brinkmann (2014) innebär en kvalitativ forskningsintervju att söka förståelse utifrån intervjupersonernas synvinkel. Mot denna bakgrund har vi kommit fram till att en kvalitativ intervjustudie skulle vara mest lämplig för att kunna besvara vårt syfte med studien. Vi valde att använda oss av två olika intervjuformer, tre stycken face-to-face intervjuer och två telefonintervjuer. Att genomföra individuella intervjuer tänkte vi skulle kunna föranleda att det blev enklare för respondenten att dela med sig av sina erfarenheter, än om vi använt oss av fokusgrupper som datainsamlingsmetod. Detta då forskningsämnet behandlar ett svårt ämne som författarna av denna studie tänkte kunde komma att beröra en öm punkt i mödrarnas inre liv. Det kan därmed vara svårare att dela med sig av dessa berättelser i en större grupp. Anledningen till att vi genomförde två telefonintervjuer var på grund av att personerna befann sig på ett längre geografiskt avstånd.

Vi strukturerade vår intervjuguide i teman, även kallat halvstrukturerade intervjuer (Kvale & Brinkman, 2014). Teman som vi använde oss av var ”bakgrundsfrågor”, ”dåtiden” och ”nutiden”. Vi hade även frågor under våra teman som vi formulerade så öppna som möjligt för att ge huvudsaklig utrymme för kvinnornas egna berättelser. Frågorna fungerade som en checklista för oss och var inget vi följde slaviskt. Det fanns en öppenhet för att låta samtalet formas utifrån intervjupersonens berättelse. Halvstrukturerade intervjuer användes dels i syfte att hålla oss inom ramen för vårt forskningsämne och dels för att vi utgick från Kvale och Brinkmans (2014) resonemang. De menar att en halvstrukturerad intervju kan förse oss med kvinnornas egna upplevelser. Detta då strukturerade intervjuer är ledande och inte tillåter intervjupersonerna vara med och forma intervjusituationen i lika stor utsträckning som halvstrukturerade intervjuer.

5.3 Urval och avgränsning

Vår rekryteringsprocess av respondenter har skett selektivt, dvs att vi har valt personer som vi upplevde kunde förse oss med information i syfte att besvara studiens frågeställningar (David & D.Sutton, 2016). Vi har haft ett krav att de kvinnor som var med i vår studie, kommit ifrån missbruket i ca ett år. Avsikten var att det hade gått en tid sedan deltagarna brutit med missbruket samt att de dessutom kände sig bekväma med att prata om ämnet. Detta kommer vidare diskuteras under "Etiska aspekter". Studiens frågeställningar krävde enligt författarnas mening även att kvinnorna fått barn och därmed kunde knytas till moderskap i studien. Ett urvalskriterium som vi hade från början var att informanterna skulle ha erfarenhet av kriminalitet i relation till missbruket. Dock blev utfallet att missbruket var det mest primära och har därför blivit vårt huvudfokus i uppsatsen tillsammans med moderskapet. Däremot är kriminaliteten nämnd i uppsatsen mot bakgrunden att det är en effekt av missbruket och att bruk av narkotika i sig är kriminaliserat.

Vi sökte upp kontaktuppgifter till brukarorganisationer via nätet. Efter att vi sänt ut frågan till brukarorganisationer, hörde en informant av sig. Denna informant blev en nyckelperson i vidare förmedling av kontakt med fler intervjupersoner som stämde överens med våra urvalskriterier likt ett snöbollsurval. Fyra av informanterna rekryterades genom att vi blev rekommenderade att tillfråga dem då de upplevdes, av nyckelpersonen, stämde överens med våra kriterier likt ett snöbollsurval (David & D.Sutton, 2016). Vi sände dem information om studien och en förfrågan om deltagande. Att snöbollsmetoden tillämpades upplevde författarna fördelaktigt då gruppen var svåråtkomlig och sökandet efter informanter effektiviserades. Vidare publicerades en beskrivning av studien på författarnas privata facebookside men ingen hörde av sig. I efterhand kan vi se det fördelaktigt att ingen rekryterades på detta sätt då risken för igenkännande skulle vara stor vilket kan ifrågasättas etiskt. Det skulle kunna uppstå ett beroendeförhållande som kan förmedla känslan av att tvingas ställa upp, vilket påverkar frivilligheten och därmed strider mot frivillighetsprincipen som

redovisas av forskningsetiska vetenskapsrådet. Principen om frivillighet kommer att vidare diskuteras i kapitlet om etiska aspekter.

Det är svårt att säga hur representativt urvalet är då största parten rekryterats genom informella sociala nätverk hos de som deltagit med hjälp av snöbollsmetoden. Trots att detta gjorts utifrån studiens syfte kan vi ändå ha missat personer som varit representativa. Exempelvis kan vi ha missat personer som brutit med missbruket tidigare än ett år och som ändå känt sig bekväm att prata om detta. Det uppfyller inte urvalskriterierna men kunde ändå ha tillfört relevant information. Tidsaspekten kommer vidare diskuteras under etiska aspekter.

Målet med vårt urval var att få minst fyra stycken respondenter. Jacobsen (2012) menar att detta förser studien med detaljerade och nyanserade bilder vilket gynnar vår förståelse för fenomenet. Vårt material kom tillslut att utgöras av fem stycken mödrar som haft ett omfattande missbruk men som idag kommit ifrån detta. Alla fem kvinnor är äldre, över 45 år och bor på olika håll i Sverige. De fem kvinnor som deltagit i studien är de enda som vi kommit i kontakt med och som fullföljt sitt deltagande. Därmed har studien inte haft något bortfall.

5.4 Arbetsfördelning

Vi har arbetat tillsammans med uppsatsen men i och med att uppsatsen varit så omfattande valde vi att ha ansvarsområden gällande de två stora delarna i uppsatsen, dvs metodkapitlet och resultat/analys. Lenita hade ansvar för resultat och analys medan Valentina hade ansvar för metodkapitlet. Däremot har vi läst varandras texter och diskuterat samt analyserat tillsammans i mycket, vilket vi sett tillfört uppsatsen många infallsvinklar. Vi delade även upp transkribering av intervjuer där vi tog hälften var, enbart för att spara tid. Inledning, bakgrund, tidigare forskning, teorikapitel samt de etiska aspekterna har vi skrivit tillsammans, på så sätt att vi kompletterat varandras texter i dessa avsnitt. Slutdiskussionen satt vi ihop och skrev tillsammans, vilket var fördelaktigt då båda kunde tillföra de tankar vi haft kring slutresultatet. Den öppna och ärliga kommunikation mellan oss var också till vår fördel då vi på detta sätt eliminerade

konflikter och istället kunde stärka uppsatsen till följd av konstruktiv kritik och djupa diskussioner.

5.5 Tillvägagångssätt

Vi sökte efter organisationer som på olika sätt kom i kontakt med målgruppen vi ville nå. När vi hittat organisationer som stämde överens med det vi sökte, sände vi ut förfrågningar till nyckelpersoner på dessa organisationer som i sin tur förmedlade informationen vidare till personer inom organisationerna. De som var intresserade fick själva kontakta oss för att delta. Efter att vi fått kontakt med en person som var intresserad av att delta på detta sätt, frågade vi om personen hade någon i sitt nätverk som hade en liknande situation och som tillhörde den målgruppen som vi sökte efter. Vi fick därmed tips på flera personer som kvinnan kände till och vilket föranledde att vi fick kontakt med ytterligare personer som var villiga att medverka. Vi kompletterade med att använda oss av snöbollsmetoden.

Under tiden vi letade efter alternativa sätt att komma kontakt med målgruppen formulerade vi ett informationsblad och en samtyckesblankett. Då vi rätt omgående fick kontakt med flera personer som ville delta omformulerade vi informationsbladet till att rikta sig till personer som redan visat intresse för medverkan. I vårt informationsblad formulerade vi en närmare beskrivning av oss själva, kring syftet med vår studie och vad det skulle innebära att delta i studien.

Innan intervjun påbörjades fick samtliga kvinnor skriva under en samtyckesblankett och utrymme lämnades även till att lyfta funderingar samt att ställa frågor som rörde intervjun. För att skapa största möjliga bekvämlighet för deltagarna under intervjun, valde vi att innan intervjun fråga kvinnorna om de ville att det skulle vara en av oss eller om det gick bra om vi båda närvarade i rummet under intervjun. I samtliga fall beslutade kvinnorna att det fungerade bra att vi båda fanns med. Den ledande rollen turades om mellan oss efter varje intervju för att underlätta för deltagarna, då vi tänkte att det kunde vara enklare för deltagaren att enbart fokusera på en person som intervjuade. Fördelen med att vara

två personer är att den ena kan hålla i intervjun samtidigt som den andra kan koncentrera sig på att känna av stämningen och fylla i med kompletterande frågor som kan komma att missas av intervjuaren. Detta fann vi extra fördelaktigt då vi upplevde en större trygghet med att även den andra kunde vara med och fylla i frågor, på så vis upplevde vi att man som intervjuare bättre kunde slappna av under intervjun.

Samtliga intervjuer bandades med hjälp av en ljudinspelningsfunktion på vår egna mobil. Att använda mobilen för inspelning föll naturligt för oss då vi hade möjlighet att förvara ljudinspelningen så att ingen obehörig skulle få tillgång till den och för att det var ett praktiskt sätt att genomföra inspelningen. Vi kände att vi istället kunde koncentrera oss på samtalet med deltagaren och visa henne lyhördhet samt uppmärksamhet vilket vi fann viktigt. Vi upplevde även att vi på detta sätt kunde uppmärksamma vad som hände i rummet under intervjun på ett bättre sätt, än om vi skulle skriva ner vad som sades under intervjuerna.

Ljudinspelningen syftade till att i efterhand kunna gå igenom intervjuerna och transkribera dessa för vidare analys av materialet. Vi var tydliga med att få ett godkännande från intervjudeltagarna att spela in intervjun på vår egna mobil, vilket godkändes av samtliga muntligt. På slutet av intervjun informerade vi även om möjligheten att få ta del av den färdiga uppsatsen för att vi anser att det både kan tillföra något och för att det kan vara intressant samt för rättigheten att ta del av den studie man deltar i. Vi såg även till att alla hade våra kontaktuppgifter innan vi avslutade intervjuerna.

När vi påbörjade transkriberingen av de bandade intervjuerna upptäckte vi tillsammans med vår handledare att vi behövde ställa kompletterande frågor till studiens deltagare för att kunna besvara våra frågeställningar. Kvinnorna hade alla besvarat de ställda frågorna men vissa hade enbart nämnt väldigt kort om en del processer såsom hur de faktiskt hanterade sina känslor efter att ha brutit med missbruk? Eller om vilket stöd som fanns för dem? etc. Vi insåg att vi behövde mer material för att få ett större djup i vårt material och därmed få en fördjupad förståelse av kvinnornas berättelser. Därmed återtog vi, i samråd med vår

handledare, kontakten med deltagarna och frågade om deras godkännande för om vi kunde ställa några kompletterande frågor. Samtliga av kvinnorna gick med på att besvara ytterligare kompletterande frågor och vi kunde därmed få ett mer djup i vårt material som bidrog till en mer utvecklad analys. Detta kommer vidare diskuteras under kapitlet Etik.

5.6 Litteratur- och informationssökning

Vi började med att söka efter litteratur och tidigare forskning inom ämnet väldigt tidigt för att få en bild av forskningsämnet samt vad som hittills skrivits om ämnet. Litteratursökningen skedde bland annat genom systematisk sökning som innebär att använda sig av en elektronisk sökning via databaser och sökmotorer. Olika sökmotorer testades för att finna ett större utbud av vad som skrivits inom ramen för vårt specifika ämne. Våra sökord var kopplade till vårt forskningsämne och kunde vara "missbruk", "kriminalitet", "moderskap" och så vidare. Sökningar har gjorts genom bland annat Gupea som är Göteborg universitets elektroniska arkiv för publikationer av exempelvis forskningspublikation och doktorsavhandling. Andra sökvägar har varit genom databasen LIBRIS som har elektroniska publikationer av material som exempelvis artiklar, skrifter och mycket mer. Innan användning av sökmotorer tog vi reda på innehållet och vilken typ av källor som framkommer för att försäkra oss att vi kan finna relevant information inom vårt specifika forskningsområde (Rienecker & Jörgensen, 2014).

Kedjesökning tillämpas som metod för litteratursökning. Metoden innebär att finna lämplig litteratur med hjälp av att en text refererar och för en till en annan text och så vidare. Genom att exempelvis se referenser från författaren och forskaren Karin Trulssons olika verk kunde vi hitta fler författare och forskare som gjort framträdande studier samtidigt som vi kunde följa forskningens utveckling. Däremot kan kedjesökning kritiseras som sökmetod då andra synsätt eller ställningstaganden än den litteraturen som kedjesökningen började med kan riskeras att utelämnas. Detta upplever vi inte som ett problem då vi har använt

både kedjesökning och systematisk sökning som komplement till de båda sökmetoderna (Rienecker & Jörgensen, 2014).

5.7 Förförståelse

Vi utgick ifrån att mödrar som haft ett missbruk även måste ha upplevt en oerhörd stigmatisering under denna tid just därför att de är kvinnor och mödrar. Detta antog vi utifrån vår förförståelse vilket avser vårt sätt att uppfatta verkligheten som är präglad av den sociala kontext vi socialiserats in i och är överensstämmande med samhällets normer och föreställningar (Thurén, 2007). Thornquist (2012) menar att all forskning bygger på de normer och värderingar samt föreställningar som bestäms av de sociala, kulturella och ekonomiska förhållanden som råder under en viss tid i samhället.

Vår förförståelse blev uppenbar både vad gäller vår uppfattning om hur det är att vara mamma med denna bakgrund men även vad som räknas som ett missbruk. Detta kom att föranleda att vid ett intervjutillfälle, hade intervjuare - respondent olika uppfattningar om missbruk vilka kom att krocka. Under intervjun förklarar deltagaren att hon rökte hasch och tog lugnande tabletter under tiden hon hade sina två små barn. Intervjuaren frågade då ”hur var det att vara mamma under tiden du missbrukade?” där kvinnan svarade ”men för mig har det inte känts som att jag missbrukat utan det har känts som att jag försökt uthärda och vara med. Det har varit mer av ett sätt att hantera mina känslor fast det har ju bara blivit ännu värre” (Kim). Modern visade tydligt att hon och intervjuaren inte hade samma uppfattning om vad ett missbruk är. I situationen upplevde vi att vi kategoriserat henne utifrån samhällets normer och värderingar, vilket kändes som ett övertramp. Vi riskerade därmed oavsiktligt att befästa rådande normer (Nygren, 2012).

Begreppet maktasymmetri tänker vi blir viktigt i förståelsen av det ovan nämnda. Kvale och Brinkman (2014) menar att intervjusituationen präglas av maktasymmetri där intervjuaren kontrollerar samtalet och har tolkningsmonopol i förhållande till intervjupersonen. Det kan uppfattas att intervjuaren i detta fall utövade makt (omedvetet) över intervjupersonen då intervjuaren gjorde en egen

tolkning och definition av personen. Däremot kan man även se att intervjupersonen reagerade på intervjuarens tolkning (utövandet av makt) och protesterade mot intervjuaren vilket Kvale och Brinkman (2014) menar vara ett sätt för intervjupersonen att utöva motmakt. Efter intervjudeltagarens protest backade intervjuaren och omformulerade sin fråga till ”vad är missbruk för dig?”. Att backa ser vi var bra då vi lämnade utrymme för moderns tolkning vilket är förenligt med studiens syfte. Det blev även som en påminnelse som riktade ljuset på vår maktposition. I de efterföljande intervjuerna ändrade vi istället ordvalen exempelvis genom att istället fråga ”hur upplevde du ditt moderskap då?”.

5.8 Metodologiska svårigheter

En svaghet hos vårt metodologiska val ser vi vara att vi som intervjuare kan ha påverkat intervjupersonen under intervjun bland annat på grund av vår ålder, sociala bakgrund och förförståelse, också kallat intervjuareffekt (David & D. Sutton, 2016). Intervjusituationen är en gemensam interaktion där båda parter befinner sig i ett ständigt samspel med varandra. Som intervjuare har vi haft olika förförståelse till fenomenet då vi haft olika mycket livserfarenheter av detta, vilket vi tänker kan ha haft betydelse och påverkan på intervjupersonernas svar. Vår begränsade förförståelse kan också föranlett att vi fokuserat på vissa aspekter på svaren som deltagarna givit vilket även styrde de följdfrågor som vi ställt. Däremot uppmärksammade vi detta tidigt och diskuterade detta för att motverka olikheter hos oss för att försöka minska intervjuareffekten.

Under genomförandet av telefonintervjuerna tänkte vi att intervjuareffekten skulle reduceras genom att vi inte träffades i person. Däremot upplevde vi att intervjusituationen mellan intervjuare - intervjuperson blev distanserad, vilket vi tänker kan påverkat intervjupersonerna på så sätt att de exempelvis inte kände sig bekväm att delge vissa känsliga upplevelser. David och D. Sutton (2016) menar att intervjuarens kommunikativa färdigheter är viktiga för att få personerna att känna sig bekväma och trygga att prata om sina erfarenheter, vilket reducerar

intervjueffekten. Vi upplevde att det blev lättare att skapa en bekväm stämning under intervjuerna där vi träffades vilket kan bidra till minskad intervjuareffekt.

För att få intervjupersonerna att känna sig bekväma och vilja ställa upp, valde vi att ge dem möjlighet att själva bestämma plats och tid som vi genomförde intervjun på. Fyra av de intervjuade valde platser där det förekom andra människor vilket föranledde att vi ibland blev avbrutna under telefonsamtalet eller platsen vi befann oss på. Detta upplevde vi inte vara ett stort problem då det gick att snabbt återgå till ämnet. Men, det mest problematiska blev dock intervjupersonernas utlovade konfidentialitet vilket föranledde ett svårt etiskt dilemma för oss som diskuteras mer under kapitlet om etiska aspekter.

Jacobsen (2012) menar att förförståelsen präglar vårt sätt att tolka vilket vi tänker är en svårighet med metoden då vi egentligen inte vet om våra tolkningar är i linje med intervjupersonernas tolkningar. Det vi gjort för att försöka motverka snedvridna tolkningar är att sträva efter transparens i uppsatsen bland annat genom att ta med rikligt med citat och noggrant redogöra för hur vi gått tillväga. Att intervjua upplevde vi vara svårt då det lätt slank in ledande frågor exempelvis i följdfrågorna vilket hade att göra med vår ovana att intervjua. Detta menar Kvale och Brinkman (2014) kan ha fått konsekvenser för tillförlitligheten i undersökningen. En annan svårighet som vi upplevde var att vi personligen blev påverkade av berättelserna vilket tog tid att processa. Detta menar David och D. Sutton (2016) vara en risk med denna typ av studie. Vi upplevde också att metoden var tidskrävande på andra sätt, exempelvis då vi sökte intervjupersoner, transkribering av intervjuerna etc. Därmed upplevde vi en ständig tidsbrist under processens gång.

5.9 Databearbetning och analysförfarande

Vi använde oss av en kvalitativ innehållsanalys som analysmetod, vilket innebar att genomföra kodning av insamlad data. Metoden valdes på grund av fördelen att kunna hitta svarsmönster och sortera ut empiri som är av relevans för studien. Genom att hitta teman eller nyckelord som visade på likheter respektive olikheter

så kunde forskarna tillämpa kodning av de specifika textstyckena från intervju-transkriberingarna (David & D. Sutton 2016).

Efter att ha genomfört intervjuerna delade vi upp dessa mellan oss för att påbörja transkriberingen. Under transkriberingen av intervjuerna delade vi upp ljudinspelningarna mellan oss för att spara tid. Vi pratade ihop oss innan transkriberingen om att vi ordagrant skulle skriva ner vad som sades under intervjuerna. När transkriberingen var klar gick vi båda igenom dessa för att känna oss så insatta som möjligt i den framtagna empirin. Därefter påbörjades kodningen av transkriberingen och vi kunde hitta återkommande teman i de olika intervjupersonernas berättelser. Genom att färgkoda utvalda citat som tangerade mot varandra kunde dessa sättas ihop och bilda ett mönster av olika teman. Färgkodningen var en särskilt användbar metod för oss då vi kunde märka textstycken som hörde ihop och rikta fokus på det som intresserar oss för vår studie. Syftet med studien var ledande för vilka citat som valdes ut och vilka teman som bildades (Jacobsen, 2012).

De övergripande teman i resultat- och analysavsnittet namngav vi till: “Att bli mamma”, “Återfallet”, “Dragkampen”, “Förlorat barn”, “Otillräckligt stöd”, “Uppbrottet”, “Uppbrottets hinder” och “Hanteringsstrategier efter uppbrottet”. Dessa teman följer en kronologisk livsberättelse från att ha fått barn och bli mamma till tiden efter uppbrottet från missbruket. Analysen valdes att disponeras på detta sätt för att på ett mer tillförlitligt sätt återberätta deras berättelser och göra det tydligare för läsaren att följa med i intervjupersonernas livsberättelser (David & D. Sutton 2016).

I det arbete som följde kunde vi se att ett socialpsykologiskt synsätt lämpar sig till att förstå och förklara vår empiri. Teorierna och begreppen som visade sig vara till hjälp för att förstå intervjupersonernas berättelser kommer från ett socialpsykologiskt perspektiv. Dessa är “spegeljaget”, “Goffmans dramaturgiska perspektiv”, “skuld och skam” samt “stämplingsteorin”. Vi hade en förförståelse innan intervjuerna om att begreppen skuld och skam skulle kunna användas för att

förstå hur mödrar med bakgrund av missbruk påverkas av samhällsnormerna. Efter att samtliga intervjupersoner självmant använde begreppen skuld och skam under intervjuerna väcktes vårt intresse för att använda dessa begrepp.

5.10 Tillförlitlighet

Vi har på olika sätt försökt att främja tillförlitligheten i vår studie. Det har vi försökt att göra genom att vara så transparenta som möjligt, vilket innebär att vi synliggjort och beskrivit våra överväganden, diskussioner och val under studiens process. I studien har vi eftersträvat att ge en noggrann redogörelse för vårt tillvägagångssätt för att läsaren ska kunna följa forskningsprocessen steg för steg (Kvale, 2007). Vidare har vi beskrivit den förförståelse och de tidigare erfarenheterna vi haft med oss då vi gick in i forskningsprocessen, och på så vis vill vi bidra till att läsaren själv ska kunna ta ställning till dem.

Det finns kritik mot forskningsmetoden kvalitativ intervju som vi har använt oss av i studien där kritiker säger att de svar som rapporteras i intervjuer kan vara oriktiga (Kvale, 1997) och att resultatet därmed blir opålitligt. Som försvar till sådan kritik menar vi att vår studie har för avsikt att studera mödrarnas egna enskilda livsberättelser och upplevelser, vilket därmed innebär att det inte finns rätta eller felaktiga svar. Mödrarnas berättelser om sitt liv och deras subjektiva upplevelser som de delgett oss vid intervjuerna är den sanning som studien har utgått ifrån. Sedan har vi skapat våra tolkningar utifrån respondenternas svar genom teorier och tidigare forskning. Det går även att finna liknande mönster i respondenternas svar, vilket mycket av det även återfinns i tidigare forskning. Detta tänker vi främjar tillförlitligheten ytterligare i studien samt ger en hint om hur det kan se ut för många mödrar i liknande situation. Vi är däremot medvetna om att det givetvis inte går att utifrån denna studie dra några generella slutsatser då studiens urval är begränsat och för att ämnet berör enskilda livsberättelser vilka utgår från mödrarnas subjektiva upplevelser. En annan aspekt av tillförlitlighet är att urvalet genomförts med hjälp av snöbollsmetoden, vilket innebär att vi kommit i kontakt med en informell grupp vilka inte nödvändigtvis behöver representera målgruppen (David & D.Sutton, 2016).

Kvale (1997) hävdar att forskaren kontinuerligt bör ifrågasätta och kontrollera det som respondenterna rapporterar under intervjun. Därmed har vi, för att öka studiens tillförlitlighet, förutom våra förberedda intervjufrågor ställt många följdfrågor vid intervjuerna samt vid behov frågat efter förtydligande. Detta tänker vi förser oss med ännu mer information. Vi valde även att ha med många och långa citat från mödrarnas berättelser i resultat- och analysavsnittet för att lyfta och synliggöra mödrarnas egna röster. Vår avsikt med detta var även att ge läsaren möjlighet för större deltagande i vår empiri och lämna utrymme för egna reflektioner och tolkningar. Avsikten var med andra ord att öka studiens transparens. För att öka tillförlitligheten försökte vi även att utifrån vår egna förmåga i största möjligaste mån förhindra ledande frågor, det vill säga frågor ställda på ett särskilt sätt där vederbörande riskerar att få uppfattningen om att det efterfrågas ett specifikt svar. Detta gjordes genom att fokusera på att ställa öppna frågor vilka lämnar större tolkning för intervjupersonen (Kvale & Brinkman, 2014).

Ytterligare reflektioner över studiens tillförlitlighet är om en intervjuareffekt uppstått under intervjuerna (David & D. Sutton, 2016). Vi vet inte om detta skett men en intervju är en gemensam interaktion och det kan tänkas att vi som intervjuare haft en viss inverkan på respondenterna, vilket i sin tur kan ha påverkat kvinnornas svar (Kvale & Brinkman, 2014). Dessutom fick deltagarna i studien välja plats för intervjun och två av deltagarna valde en miljö där det befann sig andra människor. Därmed kan den yttre omgivningen också ha påverkat respondenternas svar och detta är en annan aspekt som kan ha påverkat tillförlitligheten.

6. Etiska aspekter

Eftersom vår studie berör ömma och sårbara aspekter i intervjupersonernas liv, har det krävt av oss författare en ständig etisk medvetenhet genom hela processen. Etik genomlyser hela studien, då vi stött på etiska aspekter under flera moment i forskningsprocessen. Därför har vi i de ovanstående avsnitten redan tagit upp och diskuterat mycket kring etiska aspekter som uppkommit men det har även hänvisats till detta kapitel för vidare diskussion. I detta kapitel kommer vi främst att utgå ifrån forskningsetiska rådets fyra grundprinciper. Dessa grundprinciper är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet som forskningsetiska rådet anser att man som forskare bör beakta och reflektera över (Vetenskapsrådet, 2002). Vi kommer även redovisa våra egna tankar och upplevelser kring etiska dilemman som vi stött på under studiens gång.

6.1 Informationskravet och Samtyckeskravet

När vi kom i kontakt med respondenter som visade ett intresse för deltagande i vår studie sände vi dem ett informationsbrev i syfte att bejaka informationskravet. Informationskravet innebär att respondenterna ska ges all information om studien som kan tänkas vara avgörande för deras vilja att delta eller inte (Vetenskapsrådet, 2002). Brevet som vi formulerade och skickade ut till respondenterna innehöll följande information kring studien: studiens syfte, frivilligheten att delta och information om möjligheten att dra sig ur när de ville. I brevet skrev vi även med några frågor som var ämnade att beröras vid intervjun. Frågorna som stod i brevet var följande: "Hur upplevde du ditt moderskap under tiden du befann dig i en värld av kriminalitet och missbruk?", "Hur upplever du ditt moderskap idag?" och "Har din syn på moderskap förändrats?". Syftet med att informera ovanstående frågor var att eventuella intervjupersoner skulle få en inblick i hur intervjufrågorna var utformade. Tanken var även att detta skulle bidra till en större bekvämlighet och en möjlighet till förberedelse då det på förhand framgick vilka frågor som skulle kunna komma att beröras. Informationsbrevet innehöll även information om var intervjun kunde äga rum. Vi valde att ta med ett platsalternativ och hänvisade till institutionens lokaler med adress och

vägbeskrivning. Däremot var vi öppna för förslag och det gavs möjlighet till respondenterna att själva välja plats för vart de skulle vilja bli intervjuade. För oss var det särskilt viktigt att respondenterna själva skulle få möjlighet att bestämma plats där intervjun skulle äga rum, detta för att öka bekvämligheten för dem. Vidare beskrev vi i brevet hur de uppgifter som lämnas till oss skulle hanteras. Vi förklarade att de inte behövde lämna ut några personuppgifter och att de uppgifter som de lämnade skulle behandlas konfidentiellt. Konfidentialitet innebär att uppgifter inte lämnas ut och de inte används på ett sådant sätt att intervjupersonen kan bli identifierad. Vi skrev även att den information som delges enbart skulle användas för att besvara syftet med studien.

Vi bad om återkoppling ifall de fortfarande var intresserade efter att ha läst brevet. När de återkom med svar angående deltagande eller ej ställde vi även frågan om mödrarna hade någon att prata med efter intervjun. Detta gjorde vi utifrån vår medvetenhet att studien befinner sig i en etisk riskzon och att det kunde komma att röra upp mycket känslor hos mödrarna. Vi ville tydliggöra detta för att försäkra oss om att mödrarna tänkt på denna aspekt och därmed kunna träda tillbaka innan vi började intervjuerna. Vi försäkrade oss om att alla deltagare hade någon att prata med, vi lämnade även våra nummer ifall de ville kontakta oss och prata. Anledningen till att vi ansåg det vara viktigt att mödrarna hade någon att prata med var för att försäkra oss om att de hade stöd att luta sig mot. Vi hörde även av oss i efterhand till samtliga för att höra hur de mätte efter intervjun.

Vid intervjuerna tog vi med en samtyckesblankett som de fick skriva på om de ville delta med bakgrund av att de redan läst informationsbladet. Vi var noga med att ge den tid som behövs för respondenterna att se igenom samtyckesblanketten innan de skrev på. Efter påskrivande av samtyckesblanketten påbörjades intervjun och mot slutet av intervjun frågade vi om de var bekväma med den informationen de hade angett, vilket kan ses som en försäkran genom ett ytterligare samtycke. Vi informerade även om att det finns möjlighet att få kopior av den färdiga uppsatsen. Enligt Vetenskapsrådet (2002) skall forskarna inhämta samtycke av respondenterna efter att information angående studien delgivits dem. Däremot

menar även Vetenskapsrådet (2002) att samtycket skall ske utan beroendeförhållanden mellan forskarna och respondenten, vilket vi upplevde medförde ett etiskt dilemma i vår studie. Då vi bland annat använde oss av snöbollsmetoden för att finna respondenter, sökte vi inom informella sociala nätverk där respondenterna kände varandra. Man kan tänka att vissa respondenter känt en viss press av att tacka ja eftersom att deras bekanta/kompis tackat ja. För att hantera detta försökte vi upprepa flera gånger att medverkan var helt frivillig och därmed betona samtyckeskravet och informationskravet men samtidigt kan vi inte veta om de ändå känt en viss press. Trots att risken kan tänkas kvarstå menar Kalman och Lövgren (2016) att detta lämnar utrymme för informantens självbestämmanderätt och integritet. Informanterna får här själva överväga om detta är en risk för dem och om detta i så fall är hanterbart.

6.2 Konfidentialitetskravet

Kravet avser forskarens beaktning av att inte avslöja respondenternas identiteter (Kvale & Brinkman, 2014). I vår studie har vi valt att ge respondenterna och de andra personerna de nämnt fiktiva namn för att personerna inte skall kunna identifieras av utomstående. Delar i intervjuerna har censurerats som exempelvis platser och berättelser där risken för igenkänning är stor med syfte att dölja deras identitet. Vi kan se att vår studie är förknippat med några problem med konfidentialiteten. Då respondenterna själva fick välja plats de ville träffas på föranledde detta till att det riskerades förekomma andra människor som har kunnat höra eller se att vi intervjuar mödrarna. Detta tänkte vi inte på när vi sände ut informationsbrevet utan efteråt. För att hantera detta valde vi att innan intervjun prata med respondenterna och berätta om risken med att det fanns andra personer där och att vi därmed hade svårt att garantera konfidentialitet. Respondenterna fick själva ta ställning och ingen valde att ändra plats. Att vi använde oss av snöbollsmetoden och sökte respondenterna inom informella nätverk gav oss också problem med konfidentialiteten då kvinnorna känner varandra. De känner varandras historia och därmed kan lista ut vem som sagt vad. Dessa aspekter som vi har tagit upp medför till att vi inte helt kunnat garantera konfidentialitet då vissa moment har försvårat det.

6.3 Nyttjandekravet

Innebär att informationen som delgivits av respondenterna enbart ska användas för forskningsändamål (Vetenskapsrådet, 2002) vilket vi beaktat genom att materialet inte varit tillgängligt för obehöriga och heller inte använts i något annat syfte än i produktionen av kandidatuppsatsen. Vi har även meddelat respondenterna att materialet kommer att sparas endast fram till att uppsatsen blivit färdig och att materialet därefter kommer att förstöras.

6.4 Våra upplevelser av etiska dilemman som vi stött på under vägens gång

6.4.1 I början av processen

När förslaget om att göra en studie om mödrarna och deras liv uppkom, funderade vi på om detta var en bra idé ur en etisk synvinkel. Vi tänkte framförallt på om nyttan med studien kunde motivera de konsekvenser som kunde uppstå, bland annat att kvinnorna kanske skulle uppleva negativa känslor av att prata om dessa erfarenheter. Vi var tveksamma till hur vi skulle ställas oss inför detta faktum och rådgjorde därför med vår handledare. I samråd med vår handledare kom vi fram till att utföra studien men dock med högsta etiska medvetenhet där vi vidtog åtgärder för att minska risken för konsekvenser som ovan redovisats.

Som tidigare diskuterats under avsnittet urval och avgränsning, hade vi en tanke om att det vore bra om det gått en tid (ca. 1 år) sedan deltagarna brutit med missbruk för att därmed känna sig mer bekväm att prata om ämnet. Våra intentioner med detta var av omtanke och även att vi skulle kunna besvara studiens frågeställningar angående dåtid och nutid. Vi kan i efterhand se att vårt tankesätt kan blivit snävt då vår förförståelse inte varit av omfattande karaktär från början. Oavsett om vi hade goda intentioner ställer vi oss frågandes till vår bedömning huruvida det varit etiskt korrekt att på förhand definiera hur långt tid det ska ta att gå vidare. Detta då studiens resultat bland annat visat på att tid inte alltid är avgörande för hur långt man kommit i sin bearbetningsprocess.

6.4.2 Kompletterande intervjuer

Av vetskapen om att ämnet var etiskt riskfyllt, kan vi i efterhand se att vi var försiktiga med att fråga för mycket under intervjuerna i respekt inför intervjupersonernas integritet. Detta föraledde att vi istället skrapade på ytan och inte fick tillräcklig med information. Vårt underlag blev enligt vår handledare tunt. Kvale och Binkman (2014) menar att detta är typiskt då man inte vill, utifrån en etisk synvinkel, pressa intervjupersonerna. Därmed stod vi inför valet att vi antingen var tvungna att göra kompletterande intervjuer eller också att det inte gick att slutföra studien. Detta förde oss dock in i ytterligare ett etiskt dilemma, nämligen om vi verkligen kunde be kvinnorna att återigen gå med på att bli intervjuade och denna gången med djupare frågor. Vi resonerade kring att det skulle kunna upplevas känslomässigt belastande att återigen öppna upp och tala om en så sårbar och öm punkt i mödrarnas liv. Vi tänkte också att informationen som mödrarna besatt och delade med sig av var väldigt viktigt för det sociala arbetet. Efter att vi rådgjort med vår handledare, bestämde vi att vi skulle fråga mödrarna om de skulle kunna ställa upp på kompletterande intervjuer.

Under de kompletterande intervjuerna ställdes fördjupande följdfrågor angående de processer som pågått i kvinnornas liv. Under en av intervjuerna uppstod, enligt vår mening, en etiskt svår situation där intervjupersonen började gråta då hon blev känslomässig berörd när hon berättade om delar i sitt liv. Intervjuaren beslutade därmed att avsluta intervjun då det inte kändes etiskt korrekt att fortsätta fråga modern. Detta ville dock inte kvinnan utan ville fortsätta med motiveringen “nej, det är viktigt att detta kommer fram”. Intervjuaren svarade att det var helt okej att avbryta om modern ville det. Detta ville hon dock inte. Därmed fortsatte intervjun tills dess att modern kände sig klar att svara på de kompletterande frågorna.

Att avbryta intervjun kändes etiskt korrekt i stunden, då intervjuaren upplevde att hen gått över en gräns och pressat kvinnan för hårt vilket givetvis inte var avsiktligt. Frågan intervjuaren dock har ställt sig var om det verkligen var etiskt korrekt att avbryta kvinnan? Var det istället ett uttryck för den rådande asymmetriska maktrelationen mellan intervjuare - intervjuperson, där intervjuaren

tog ordet från intervjupersonen och bestämde situationens fortsatta gång? Man kan tolka moderns ord “nej det är viktigt att detta kommer fram” som ett sätt att utöva motmakt gentemot intervjuarens val (Kvale & Brinkman, 2014). Om modern inte protesterat, hade intervjun tagit slut där, då intervjuaren som visats besitter tolkningsmonopol i förhållande till intervjupersonen. Viktig information hade då gått förlorad och modern hade tystats. Det som kändes självklart i stunden föranledde ett etiskt dilemma i efterhand för intervjuaren. Med vilken rätt hade intervjuaren att tysta en kvinna som vill dela sin berättelse? Bryman (2011) tar upp etiska dilemman i sin bok “Samhällsvetenskapliga metoder”. Bryman (2011) menar att etiska regler kan ge vägledning för intervjuaren, men samtidigt lämnar de ett stort tolkningsutrymme samt sämre vägledning vid etiska beslut. Detta tänker vi visar att oavsett om vi förhåller oss till de etiska riktlinjer som finns, kan tolkningen av dessa och användningen av dem i en given situation bli felaktig.

6.4.3 Avslutande kommentar

I efterhand kan vi se att vår studie var viktig att genomföra och vi upplevde att kvinnorna själva väntat på att få berätta sin historia. Vi vidtog de åtgärder vi för stunden ansåg vara lämpligt samtidigt som de förde oss in i nya etiska dilemman. Dessa etiska svårigheter och frågetecken kvarstår än idag för oss när vi reflekterar kring studien vilket vi anser säga mycket om hur etiskt svårt det varit för oss i genomförandet av denna studie.

7. Resultat & Analys

Nedan kommer både resultat och analys att behandlas. Detta kommer att presenteras utifrån sex olika teman som återfunnits i kvinnornas berättelser; att bli mamma, återfallet, dragkampen, förlorat barn, otillräckligt stöd, uppbrottet, uppbrottets hinder och hanteringsstrategier efter uppbrottet. Kvinnorna har tilldelats fiktiva namn och andra namn som dykt upp i berättelserna märks med "(personnamn)". Igenkänningsfaktorer såsom orter och kommuner har tagits bort. När ett ord, mening eller stycke tagits bort i citaten, omskrivs detta med tecknet "(...)". När intervjupersonerna pausar illustreras detta med tecknet "...".

7.1 Att bli mamma

Att vänta barn är en stor och omtumlande livshändelse för alla kvinnor. Helt plötsligt skall du ansvara för någon annan än dig själv, ditt barn. I likhet med Trulssons (2006) tidigare studie blev graviditeten för de kvinnor vi intervjuat en väg ut ur droger.

När Rebecca fick reda på att hon var gravid hade hon precis kommit ut från det §12-hem hon bott på och "höll igång med amfetamin och pundade stenhårt". Rebecca berättar att hon bokade en tid för en abort men att hon var splittrad. Detta då hon upplevde att något nytt höll på att hända inom henne vilket gav henne ångest, både över aborten och det liv hon levde. Rebecca berättar om ett specifikt tillfälle som skulle komma att få avgörande betydelse för hennes fortsatta riktning i livet. Hon säger att:

Samma dag som jag skulle göra den här aborten då stod jag påtänd i en sandlåda (...) med pappan och sa nej... jag ville ju inte ta bort henne och då bestämde vi det att nej vi behåller henne. Jag slutade med amfetaminet ganska omgående där men jag fortsatte röka hasch ända in i 6:e månaden.
(Rebecca)

Likt Rebecca hade samtliga kvinnor vi intervjuade liknande erfarenheter. När de fick reda på att de var gravida trappade de ned och / eller slutade helt med droger. Ester beskriver exempelvis att det var nödvändigt för henne att få barn, då detta föranledde att hon kunde hålla sig borta från droger.

Jag var drogfri där i nästan fyra år, jag födde i tre och ett halvt år ungefär... jag slutade med all skit... det var precis som... jag var tvungen att hålla mig drogfri... eller jag skaffade barn nästan för att hålla mig drogfri... det var den enda gången jag kunde hålla mig drogfri... för man får inte droga när man har barn i magen och så... (Ester)

Intervjupersonerna berättade även att de i samband med graviditeten, hade de en önskan om att kunna erbjuda deras barn ett bra liv. Oftast var det liv de önskade för deras barn, ett bättre liv än det dem själva haft. Kim uttryckte exempelvis att:

Man vill ju vara drogfri och man vill ju vara en bra mamma... och dom ska ju inte få uppleva samma skit... jag ville inte ha massa alkohol i familjen osv... skit som man själv varit med om... så aa jag försökte ändra om och aa leva ett helt vanligt familjeliv... (Kim)

Familjelivet blev en stark längtan för kvinnorna vilket motiverade dem att bryta med det gamla och påbörja ett nytt liv. Rebecca och hennes man flyttade, fick jobb, tog körkort och ”skötte sig själva” vilket fungerade bra för dem och deras nyfödda barn. Rebecca säger att ”barnet blev ju på något sätt vår räddning...”. Att bryta och att starta ett nytt familjeliv, att ”göra det där man liksom ska göra” (Estelle), var för kvinnorna givet. Estelle säger även att

Det blir ju väldigt starka band så sa jag det till min mamma jag fattar inte hur människor kan sitta och knarka bort sina ungar. Jag kan inte förstå det.
(Estelle)

Centralt i kvinnornas berättelser är två rådande föreställningar kring moderskap och familjeliv, vilket uppfattas präglade kvinnornas tankesätt. Dessa föreställningar

kan urskiljas i kvinnornas berättelser om att lämna missbruk i samband med att de blev gravida. Detta då det enligt kvinnorna samt samhälleliga normer inte är förenligt med ha barn, vilket är i likhet med vad Trulsson (2006) kom fram till i sin studie. Att lämna missbruk är förenligt med vad samhället uppfattar vara en god moder, som Trulsson (2003) menar innebära att man som moder tar ansvar för sina barn och tar hand om dem på bästa sätt. I linje med Goffmans (2004) resonemang om sociala roller, är modersrollen en redan institutionaliserad roll vilken har sina givna egenskaper som skall uppfyllas under inträdandet av denna roll. Därmed blir det eftersträvansvärt för kvinnorna att leva upp till dessa föreställningar, dvs myten om den goda modern och det goda familjelivet. Att lämna det gamla livet kan tolkas vara ett sätt att träda in i rollen som mamma. Mödrarna försöker göra en idealisering av sin modersroll, vilket innebär att de tydliggör inför andra och sig själva att de är det dem skall vara dvs den goda modern.

Att få barn, medför normativa plikter att svara upp mot vilket kan uppfattas närvara i citatet där Rebecca menar att barnet blev deras räddning från livet i missbruk. Rebecca och hennes man, likt de andra mödrarna, strävade efter att erbjuda sitt barn ett ordningsamt liv. Att de väntade barnet blev räddningen för kvinnorna fann även Trulsson (2006) i sin studie och att längtan efter ett familjeliv samt viljan att vara en god moder, var starka föreställningar som kunde skönjas i kvinnornas berättelser. Den inre moraliska kompassen kan här tänkas signalerat för kvinnorna att vända riktning i livet då de annars genom en ofördelaktig spegelprocess skulle upplevt skam över att inte kunna vara en (i samhällets ögon) ”god” moder (Cullberg Weston, 2008). Skambegreppet kan tänkas driva kvinnorna från ett avvikande beteende, dvs från att vara missbrukare, till att leva i enlighet med normerna. Ett resonemang som förs i Kolfjords (2003), Landers (2003) och Trulssons (2006) studier, är att en missbrukande moder är oförenlig med normen om den goda modern i samhället. Ett exempel på detta är då Stella uttrycker ”att vara mamma och sprutnarkoman.... alltså.... Det finns inget lägre ståendes någonstans...”.

7.2 Återfallet

Som ovan beskrivit tog kvinnorna steget till drogfrihet i samband med graviditeten men i takt med att tiden gick och barnen blev större, blev kampen om suget efter droger allt svårare. Kvinnorna kämpade för att motstå droger då de ville ge barnen ett ”helt vanligt familjeliv”. Suget efter droger blev tillslut för starkt att orka motstå.

Återfallet kunde för fyra av de fem kvinnorna sättas i samband med barnens pappa eller den man de levde med. Ester, Kim och Estelle beskrev hur starkt suget blev då barnens pappa / den man de levde med fortsatte med droger trots barnens närvaro. Detta konstruerade en atmosfär i hemmet av det gamla livet som kvinnorna försökte bryta med. Lockelserna fanns överallt vilket Ester beskrev:

Man hade fullt upp du vet sen när ungarna blev lite större det blev... och du ändå lever i det och gubben håller på och du har ett sjukt levande av han och han påverkar ju så att jag blir sugen han röker hasch och så... tillslut föll jag in också i det för jag kunde inte hålla mig längre då (Ester)

För Stella föranleddes återfallet av både fysisk och psykisk misshandel av den man hon levde med. Han höll på med både kriminalitet och droger. Tillslut blev suget för starkt då hon behövde ett sätt att orka med vardagen. Stella beskrev detta när hon sa att:

Jag träffade ju den här killen som jag har mina yngsta barn med... han hade kriminalitet och missbruk i släkten... och det var där det började på riktigt med narkotikan... det var vägen in och någonstans... det var mycket misshandel och sånt... jag blev mycket misshandlad av honom för det var okej i den kulturen... a för att orka med helt enkelt.. (Stella)

Tillskillnad från ovanstående intervjupersoner föranleddes Rebeccas återfall inte av den man hon levde med. Rebecca beskrev att både hon och barnens pappa fick ordningsamma liv efter att de flyttat ifrån den stad de levde i. De lämnade det gamla sammanhanget och blev drogfria. Efter en tid återkom suget efter droger.

Rebecca beskrev att om hon gick ut på kvällarna kunde hon "känna lukten av amfetamin" och var därför tvungen att hålla sig inne varje kväll för att inte återfalla. Suget efter droger blev dock alldeles för starkt och en dag föll hon tillbaka. Rebecca beskrev att "på något sätt kändes det som att jag inte var färdig knarkad".

Att återfall för mammor kan sättas i samband med männen fann även Trulsson (2006) i sin studie. Både i vår och Trulssons (2006) studie tenderade papporna, för det mesta, att inte lämna det gamla livet enbart på grund av att de blev pappor. Det var istället mödrarna som övergav allt det "dåliga" för att bli goda mödrar. Detta kan tänkas ha samband med samhällets normsystem kring moderskap och faderskap. Samhället har byggt upp en generell bild av mödrar där mödrarna är den primära omsorgspersonen för barnen samt den som skulle hålla ihop hemmet. Den "goda modern" står enligt Trulsson (2006) i motsats till den missbrukande modern. Att huvudansvaret knyts till mödrarna kan istället tänkas ursäktas pappornas ansvar och plikt inför att ta hand om deras barn. Samtidigt kan man uppfatta detta som ett uttryck för rådande normer vilket kan uppfattas föranleda att det är mer förståeligt att papporna inte bryter från droger och kriminalitet. Överträdelsen från en bra mamma till en missbrukande mamma kan tänkas, i enlighet med Trulsson (2006), Ungmark (1992) och Gueta (2013), vara mycket starkare än för en pappa. De normer som är knutna till moderskapet gör att det är oerhört skamfyllt för en mamma att inte vara en bra mamma vilket kan tänkas vara anledningen till att kvinnorna drogs mellan droger och moderskapet. Detta kan kopplas till vad Ungmark (1992) vidare menar med att kvinnan döms vara avvikare både i förhållande till samhället men även i förhållande till mannen på missbruksarenan.

Vidare kan vi tolka ur kvinnornas berättelser att de kämpade för att motstå suget efter droger som männen ständigt gjorde dem påmind om eftersom de själva inte bröt från missbruket. Detta fann även Trulsson (2006) i sin studie där mödrarnas återfall blev ett sätt att orka med vardagen av psykiskt och fysiskt våld samt atmosfären av droger och kriminalitet. Men i motsats till Trulssons (2006) studie

handlade inte återfallet om att återfå kontakt med gamla kompisar och bryta en isolering, orka med barn, få frihet etc. Att detta skiljer sig tänker vi kan handla om vårt urval som är mindre än Trulssons (2006), individualitet i berättelserna eller att vi inte kommit tillräckligt djupt i kvinnornas berättelser.

Rebecca skiljer sig från resterande intervjupersoner och Trulssons (2006) studie. Hennes berättelse är tvärt emot där både hon och pappan förändrade sina liv och där det istället var hon som återföll då hon inte kände sig ”färdig knarkad”. Man kan tänka att suget efter droger blev alldeles för starkt för henne oavsett om båda två gav upp det gamla livet. Man kan uppfatta av Rebeccas berättelse att om man en gång fallit in i droger, gror också beroendet djupt inom en vilket till och med kan övervinna modersinstinkten och kärleken till sina barn. Drogerna tar övertaget trots den starka skamkänslan som visar vägen för en moder i hur hon borde vara. Rebecca beskrev återfallet som att ”om jag återfaller, är det drogerna som kontrollerar mig fullt ut”. Man kan tolka det ovanstående som att drogerna gör kvinnorna handlingsförlamade inför att styra sina liv i den riktning de egentligen önskar, dvs att vara en god moder. Drogerna uppfattas vara en stark dragkraft som är svår att motstå.

7.3 Dragkampen

Efter att mödrarna återfallit kämpade kvinnorna med att och ena sidan använda droger vilket finansierades genom kriminalitet och andra sidan vara en bra mamma, ta hand om barnen och hemmet. Gemensamt för kvinnorna var att drogerna och de eventuella kriminella handlingar som begicks, skulle döljas för andra och för barnen. Därmed blev det väldigt viktigt att ha det fint hemma, att barnen var rätt klädda, fick mat etc. Att balansera mellan detta samt att lämna på dagis / skola, städa, handla etc och att göra allt det en ”vanlig” mamma gör, blev extremt påfrestande för kvinnorna. Mödrarna ville fortsätta vara en bra mamma, att inte deras missbruk och eventuella kriminalitet skulle påverka barnen men samtidigt visste dem att det påverkade barnen. Detta beskrev Ester när hon säger att:

När jag kom in i missbruket och kriminaliteten och jag hade barnen... den ångesten man får... man får en väldig stark ångest... och den måste du döva dig med ännu mer droger... du går in i ett sånt sjukt beteende så du ljuger så mycket för dig själv att det blir okej ändå för knarket... man tänker det inte är så farligt, att det går bra... du ljuger så mycket för dig själv, det blir en sån förnekelse så att... det blir att du lever i en sån lögn att du måste hela tiden inte visa för barnen, de får inte se någonting, för jag skämdes så för dem...
(Ester)

Att slitas mellan dessa två motpoler beskrev även de andra mödrarna som oerhört ångestfyllt, exempelvis beskriver Kim att leva med denna dragkamp inom en ”var lika med att säga god natt till livet”. Estelle beskrev exempelvis att hon och ena sidan inte fattade ”hur man kunde sitta och knarka bort sina ungar då man får väldigt starka band till sina barn”, men och andra sidan visste hon att suget var så starkt att det övervann moderskänslorna ändå. Dragkampen här emellan var ångestfylld och fylld med skam och skuld gentemot sina barn.

Kampen innebar även för mödrarna en ständig påminnelse om att de när som helst kunde förlora sina barn om någon upptäckte deras missbruk och kriminella handlingar. Detta föranledde att kvinnorna i denna känslomässiga kamp kämpade med att dölja detta. Pressen blev stor i vardagen som kvinnorna var tvungna att svara upp mot varje dag för att ingenting skulle raseras. Stella sa att mista sina barn är ”den största skammen... så jag var så rädd att dom skulle ta dom...så jag dolde allting”. Kim sa exempelvis att:

Jag dolde mitt missbruk så hårt, jag städade ju ihjäl mig. Barnen var rena från topp till tå, jag var på alla skolmöten och kvartssamtal.... Jag fick bara beröm från skolan med mina två äldsta för dom utmärkte sig för att dom var så artiga och svarade inte uppkäftigt och sånt. Jag fick beröm för dom. Eftersom jag alltid var så rädd att mista mina barn, att andra fick något att ta på så jag var ju överambitiös på att hålla ställningarna (Kim)

Stella berättade att när hennes föräldrar var nyktra fick dem hjälpa till att ta hand om barnen då det ”skulle skyddas det här med drogerna”. Estelle beskrev att när andra gjorde orosanmälningar och hon blev inkallad till socialtjänsten var det viktigaste att hålla skenet uppe. Att ta på sig fina kläder och sminka sig fint, för att övertyga socialsekreterarna att allting var bra.

Dragkampen mellan droger, kriminalitet, barnen samt undvikande av potentiella konsekvenser ökade istället behovet av droger för att orka med. Drogerna hjälpte dem att döva de känslor de upplevde då de dragit med barnen i detta liv samt att orka upprätthålla fasaden av ett ” normalt ” familjeliv.

Att återfalla som en ”missbrukande och kriminell moder” menar Trulsson (2006) vara raka motsatsen till mödrarnas ursprungliga önskan, dvs att leva upp till den normativa bilden av vad en god moder är. Återfallet kan uppfattas som ett direkt hot mot mödrarnas önskan och blir ett hot som de dagligen måste bekämpa genom att balansera i vardagen. I mödrarnas berättelser blir det tydligt att föreställningen om att droger, kriminalitet och barn inte hör samman. Genom att mödrarna internaliserat samhällsliga normer och enligt Cooley (Trost & Levin, 2010) speglar sig i förhållande till normerna är de själva medvetna om att de avviker och inte kan svara upp mot de normerna säger att de ska. Detta menar även Trulsson (2006) då hon skriver att mödrar som missbrukar och begår kriminella handlingar har svårt att leva upp till föreställningen av den goda modern. Detta då de i förhållande till normerna anses vara avvikande.

Att missbruka och begå kriminella gärningar som mamma uppfattas av berättelserna ovan skilja sig från tiden innan de blev mödrar. Skillnaden blev att de började dölja missbruket och kriminaliteten för att inte barnen skulle omhändertas. Detta skulle enligt Stella upplevas vara den största skammen. I likhet med vad Trulsson (2006), Gueta (2013), Kolfjord (2003) menar, är man extra utsatt när man är mamma, missbrukare och kriminell. Detta beskriver Trulsson (2006) vara fallet i sin studie, där hon visar svårigheten för hennes intervjupersoner att leva upp till föreställningen om den goda modern. Kvinnan

blir stigmatiserad både på grund av att hon är en kvinna som använder droger men även för att hon är mamma. Detta medför en svårighet till att leva upp till bilden av den goda modern, då kvinnorna lever i en ständig avvikelse i förhållande till samhället (Trulsson, 2006).

När man blir mamma, förs också andra aktörer in så som skolor, myndigheter etc som kan orsaka att barnen omhändertags. Dessa blir livsviktiga för mödrar i missbruk och kriminalitet att hålla på avstånd. I likhet med Trulsson (2006) och Robbins, Martin & Surratt (2009) studie fann man att mödrarna inte kunde be om hjälp då detta skulle innebära att exponera sina svagheter. Därmed blir skammen och skulden explicit och mödrarna riskerar att bli stämplade som dåliga mödrar. Detta föranledde att de behövde dölja beteendet inför både barnen och andra för att undvika att bli sedda ofördelaktigt då det skulle generera skamkänslor hos dem dvs skam och skuld över att ha misslyckats som ”den goda modern”. Detta kan uppfattas vara orsaken till att kvinnorna började befinna sig på de två olika regionerna som Goffman (2004) beskrivit. På den främre scenen, likt Trulssons (2006) och Kolfjords (2003) studie påvisat, kämpar mödrarna för att uppfattas som en god moder genom att ta ett traditionellt ansvar för hem och barn, där de exempelvis klädde sig fint och ”städade ihjäl sig”. Det går att tolka detta som ett sätt att försöka idealisera rollen som den goda modern och på detta sätt definiera situationen i samspel med andra. Detta tar även Trulsson (2006) upp då hon fann att kvinnorna i hennes studie hade ett liknande beteende för att motverka insyn av omvärlden. Trulsson (2006) menade att det var ett uttryck för att kvinnorna hade idealbilden av arbetarklasskvinnan nära, där hon tog hand om hushåll, barn och man. På den bakre scenen skedde drogerna och kriminaliteten i hemlighet, bortom insyn från barn eller andra ”normativa” personer. Genom att dölja sitt missbruk och kriminalitet från andra exempelvis myndigheter och grannar etc undviker dom inte bara de sanktioner som de är rädda att bli utsatta för av samhället. Utan även att genom en spegelprocess, bli stämplade som dåliga mödrar och uppleva skamkänslor. På detta sätt kan kvinnorna både äta kakan och behålla den. Utvecklandet av strategier för att motverka insyn var även något Trulsson (2006) fann i sin studie.

Men oavsett om de genom att dölja missbruket och kriminaliteten undviker ofördelaktiga spegelprocesser kan man av ovanstående uppfatta att de ändå har svårt med känslor av skam och skuld i relation till sina barn. Skammen och skulden uppfattas vara där trots mödrarnas försök att döva känslorna och gömma dem inför barnen. Då Ester bland annat uttrycker att hon fick en väldigt stark ångest då hon återföll som mamma och vilket även de andra mödrarna beskrev, som en inre kamp där de skämdes inför barnen. Detta behövde de döva med lögnar och mer droger vilket kan uppfattas som en strategi att undvika att hantera de riktiga känslorna bakom. Detta är i linje med vad Cullberg Weston (2008) menar att när man använder försvarsstrategier motverkar detta att man behandlar den ursprungliga känslan, skammen, vilket påverkar ens liv, reaktioner och relationer negativt. Att uppleva skam och skuld menar bland annat Gueta (2013), Trulsson, Länne och Nötesjö (1997) vara en central känsla för just mammor. Anledningen till detta menar Trulsson (2006) vara att kvinnor förknippas med att vara den primära omsorgspersonen, med en stark modersinstinkt som gör allt för sina barn. Man kan därför tänka att kvinnorna i vår studie upplevde en stark skam och skuld genom att de speglade sig i relation till rådande normer. I linje med Goffmans (2004) resonemang om främre och bakre regioner, kan det tydas att kvinnorna inte agerade överensstämmande i främre och bakre region. Deras upplevelser av skam och skuld beror på att de ständigt jämför sig med vad Goffman menar den osynliga publiken, dvs de dominerande normerna och värderingarna i samhället. Kvinnorna kan i förhållande till normerna uppfattas se sig själva tvärt emot av vad en god moder är vilket genererade känslor av skam och skuld då suget efter droger övervunnit modersinstinkten. Likt kvinnorna berättar, menar även Cullberg Weston (2008) att skamkänslan kan förliknas med en inre tortyr och att skammen exponerar våra tillkortakommanden och svagheter. Av kvinnornas berättelser kan uppfattas att de upplever tillkortakommanden och svagheter i sin modersroll då de missbrukar och begår kriminella handlingar. Kvinnorna kan därför tänkas vara måna om att dölja missbruket och kriminaliteten inför barnen då dem redan var överväldigade med skam och skuld, efter att deras

barn blivit meddragna i en dysfunktionell livsstil. Detta fann även Trulsson, Länne och Nötesjö (1997) i sin studie.

7.4 Förlorat barn

Att leva i två olika världar kom tillslut att få ett slut för mödrarna då barnen omhändertogs av myndigheter. Mödrarna beskriver denna tid som en djup kris, där de famlade i mörker och bara föll. Kim sa exempelvis att ”då rämnade allt för mig.. allt rämnade...”. Estelle beskrev detta såhär:

Just då var jag ju från att vara en förälder som läste sagor och alla rutiner och allting då till att bli aa... det var ju barnen som man förlorade och då började jag knarka ännu mer så skulle vi planera hur vi skulle sälja till (personnamn) och köpa på alltså det var ju sådana här fantasier va. Men där så brakade så att säga helvetet upp på riktigt då. Jag gick ju isär från pappan och flyttade ihop med våran knarklangare för att ha tillgång till amfetamin och jag fick det kört med min lägenhet och blev av med mitt körkort så det gick väl ut väldigt väldigt fort då men jag bodde ju hemma hos min nya man där då men jag knarkade på varje känsla och skyllde liksom där. Försökte bara bedöva bort detta då (Estelle)

Ester beskrev i likhet med Estelle att:

”... då tappade jag det totalt... jag började knarka på heroin och aa... det var det värsta jag varit med om i hela mitt liv.. jag dog alltså... skulden blir så jävla stark...” (Ester).

Kim berättar att hon under denna tid inte ville leva längre. Hon sa bland annat att:

Hade det inte varit för att jag hade en tro, att jag inte vågade ta livet av mig hade jag annars tagit livet av mig. Då blev det istället ännu mer missbruk så jag försökte döva mina känslor med droger.... Man känner en sån skam och skuld, jag kunde inte hantera det... det blev bara ännu mera (Kim)

Att barnen omhändertogs kan förklaras med att andra, myndigheter, grannar, skola etc dvs publiken, fick insyn i den bakre regionen på ett eller annat sätt. Utifrån Goffmans (2004) teori om dramaturgi, kan här uppfattas att kvinnorna inte lyckades spela rollen som mamma på ett sätt som uppfyllde publikens förväntningar. Detta gav upphov till misstanke om att den bakre regionen inte var linje med den främre. Publiken slutade därmed spela i takt med mammorna och de blev istället avslöjade. Kvinnornas tidigare backstage blev deras frontstage. Helt plötsligt stod de exponerade och avslöjade inför andra, inte bara dem själva. Skammen och skulden blev explicit. Genom spegeljaget fick de möta att modersinstinkten inte övervunnit suget efter droger. När kvinnornas backstage blev upptäckt kan kvinnorna, ur ett stämplingsteoretiskt perspektiv, ses ha blivit stämplade som dåliga mödrar. Detta då myndigheterna stämplat kvinnornas sätt att vara mamma som inadekvat i förhållande till rådande normer när barnen omhändertogs. Att bli stämplad som dålig mamma, tenderar ur stämplingsperspektivet att införlivas inom kvinnorna vilket kan uppfattas skett hos dem då de bland annat upplever en stark skuld till sina barn och skam över att inte kunnat vara en bättre mamma till sina barn. Omhändertagandet uppfattas bli en explicit bekräftelse på deras misslyckande som mödrar vilket föranledde att känslorna av skam och skuld blev ännu starkare. Skammen och skulden blir här som stämplingsprocessens efterföljande effekt vilket kvinnorna försvarade sig emot med att undvika känslorna med ett djupare missbruk. I det ovannämnda finns likheter med vad Trulsson (2006) fann i sin studie. Författaren (2006) fann att när barnen omhändertagits, accelererade mödrarnas missbruk och de upplevde en social degradering som "dålig moder". Fortsättningsvis menar Kolfjord (2003) i sin studie att degraderingen samt skammen och skulden föranletts av att de misslyckats med att leva upp till föreställningen om den goda modern. Detta kan ses vara fallet för kvinnorna i vår studie då de uttrycker skam- och skuldkänslor samt en social degradering av att ha förlorat fasaden av den goda modern. Vidare menar Trulsson (2006) att mödrarna i hennes studie blev stigmatiserade då föreställningarna om den goda modern och den missbrukande modern står i motsats till varandra. Den sistnämnda utsätts därför för stigmatisering i förhållande till den förstnämnda. Trulsson (2006) kom även fram till att skam- och

skuldkänslor blev centrala för kvinnorna och att de upplevde en stor saknad efter sina barn. Vi kan se att det Trulsson kommer fram till i det ovanstående även kan urskiljas i vår studie. Ur kvinnornas berättelser i vår studie kan man tänka att deras upplevelser att vara en "dålig moder" istället skulle kunna ses i ett större sammanhang där föreställningen är ett resultat av kvinnornas strukturella underordning. Detta menar även Kolfjord (2003) i sin studie, där de stereotypa föreställningarna på detta sätt skulle kunna motverkas.

7.5 Otillräckligt stöd

Samtliga kvinnor berättar att när barnen omhändertogs, fick de själva ingen hjälp eller vägledning. Estelle berättar exempelvis att:

... dom tar ungarna o sen så skiter dom i föräldrarna. Men sen kommer dom inte och säger vad man ska göra eller vad man kan få för hjälp, det får man ta reda på själv och hur fan ska man orka ta reda på det när man sitter i en så sjuk situation? Man orkar inte det. Det är jättesvårt du vet och sen får man inte den tilliten... man skäms för att fråga (Estelle)

Stella uttryckte att hon upplevde att hon blev utelämnad och att då hon inte fick någon hjälp under denna kris, fick hon heller inte chansen att kunna återhämta sig för att kunna vara en bra mamma till sina barn. Både Kim och Estelle reflekterar över stödet under intervjuerna och kom fram till att ett stöd kanske hade kunnat hjälpa dem att sortera i sina känslor. Det hade enligt Kim och Estelle kunnat hindra att missbruket eskalerade då de själv inte hade förmågan att hantera sina känslor. Samtliga kvinnor beskrev att de kände sig totalt maktlösa inför att barnen omhändertogs, vilket Ester uttryckte då hon sa att:

Jag ville bara ha mina barn... men soc sa att jag skulle gå o lägga barnen hos familjehemmet och sen när dom somnade tvingade dom mig att gå därifrån så när dom vaknade var jag inte där mer... det var så fruktansvärt du förstår inte... jag klarade inte av smärtan alltså... jag har aldrig gråtit så mycket i hela mitt liv... jag ville bara ha dom tillbaka men jag fick ingen hjälp...(Ester)

Mödrarna beskrev även att de upplevde en hopplöshet inför att försöka få tillbaka barnen då de kämpade med sitt missbruk. Det var svårt att klara av båda delar utan hjälp. Samtidigt var det svårt att be om hjälp då de behövde döva sina känslor. Av det kvinnorna säger uppfattar vi att de blev utelämnade av myndigheterna, de som skulle ta ansvar för att underlätta för dem att söka hjälp. Vi tänker också att en konsekvens av att de blivit stämplade, kan ha försvårat deras förmåga att söka hjälp. Detta beskriver Estelle då hon säger att hon skämdes över att fråga om hjälp och vägledning om hur hon kan få tillbaka sina barn. Stämplingsteorin menar att när en person blir stämplad som i detta fallet en dålig moder, tenderar handlingsutrymmet för personen att begränsas på grund av förändrade sociala förväntningar samt en förändrad självbild. Detta då personen genom spegelprocess införlivar den nya sociala identiteten. Cooley (Trost & Levin, 2010) menar att självkänslan som är en komponent av jaget hos individen påverkas av andras föreställningar. Även Cullberg Weston (2008) menar att vid upplevelse av skamkänslor, påverkas självkänslan negativt. Detta kan tänkas ha föranlett att kvinnorna i vår studie fick det svårare att söka hjälp då vi kan tolka att kvinnornas självkänsla blivit negativt påverkat av omgivningens föreställningar. Dessa känslor av maktlöshet och hopplöshet samt skam och skuld som ovan skildrats föranledde alltså bara istället till att mödrarna föll djupare ner i missbruket.

Tidigare forskning skriven av Trulsson, Länne och Nötesjö (1997) samt Robbins, Martin, Surratt (2009) diskuterar vikten av barnen för mödrarna och deras mående. De kommer fram till att barnen fungerat som en viktig del i mödrarnas motivation till att ta till sig behandling och bidrar till en vilja att delta i behandling med förutsättningen att de snart skulle få återförenas med sitt barn. Detta påvisar att relationen mellan mamma och barn är av betydelse när det kommer till förändring, vilket vi även kan se i vårt resultat. Mödrarna i vår studie beskriver hur svårt det är att sakna barnens närvaro samt hjälp av myndigheterna, vilket för dem resulterar i accelererande missbruk. Trulsson (2006) kommer fram i sin studie att kvinnorna själva bröt med missbruket efter en tid om de hade stöd och om de inte hade något stöd, accelererade missbruket. Detta kan vi även se i vår studie då två av våra intervjupersoner Kim och Estelle uttryckte att ett stöd hade

kunnat förhindra accelererande missbruk. Istället beskrev de att de lämnades själva med sina känslor, vilka blev för svåra att hantera.

7.6 Uppbrottet

Gemensamt för intervjupersonerna är att samtligas uppbrott från missbruket hörde samman med deras barn. Några sökte behandling för sitt missbruk, andra sökte familjehem. Stella berättade exempelvis att:

Det som gjorde att jag vände var att ett av mina barnbarn dog nio månader gammal. Då fick jag lyfta familjen någonstans... så där vände jag i den smärtan... (Stella)

I Estelles fall hade hennes barn fallit in i droger och kriminalitet vilket gjorde att hon ville rädda han från det livet. Hon beskriver själv att:

Det var så här att mitt äldsta barn, hade suttit i fängelse 3 gånger på (en specifik anstalt). Den anstalten är ansedd som en missbrukarkåk och att där satt mitt barn där kändes bara förjävligt och sådär så jag sa till han, nu när du kommer ut därifrån får du leva drogfritt 1 år och sen får du göra något annat då men jag kan inte se på detta längre. Då sa han det kan du göra själv. Ja då så sökte jag familjehem för vuxna för jag hade inte tänkt kunna vara på något behandlingshem för jag har aldrig sökt behandling. Så gjorde han likadant då i samma företag men det blev givetvis inte samma familjehem. Det gick bra för mig men inte så bra för han. Han förstörde ganska mycket för sig själv där nere också. Det var mitt projekt på nåt sätt. Jag levde i någon slags konstigt symbios med han ändå. Gjorde allting från att lämna urinprover och sånt där för jag tänkte det är bättre än fängelse. Jag förstod inte vad medberoende var. Jag försökte rädda han hela tiden. Det var katastrof. (Estelle)

Ester, Rebecca och Kim bröt för att återfå vårdnaden om deras barn som blivit omhändertagna av socialtjänsten.

Det kan uppfattas att kvinnornas inre känsla av att vilja vara en bra mamma, att rädda och ta hand om sina barn kan ha fört dem tillbaka till att kämpa för att återfå sina barn. Detta är starkt förknippat med de normer som råder kring moderskap, att mödrar är den primära omsorgstagaren med det tyngsta ansvaret för barnen (Kolfjord, 2003) vilket de socialiserats in i och därmed kan upplevas som en plikt att uppfylla. Man kan även se kvinnornas uppbrott i ljuset av skambegreppet, på så vis att skammen kan ha fört dem från livet i missbruk och kriminalitet till ett liv i enlighet med normerna. Detta då skammen fungerar som en inre moralisk kompass. Det kan ha varit för skamfyllt för kvinnorna att fortsätta med missbruk och begå kriminella handlingar när deras barn behövde dem. Därmed bröt dem för att på olika sätt rädda sina barn. Trulsson (2006) menar att detta kan uppfattas som ett försök att bli sedd som en accepterad mamma. Trulsson, Länne och Nötesjö (1997) och Robbins, Martin & Surratt (2009) menar att barn kan fungera som en motivation till att bryta och få hjälp mot missbruk vilket även denna studie påvisar.

7.7 Uppbrottets hinder

I Esters fall blev hennes barn psykisk och fysiskt misshandlade av familjehemmet vilket hon beskrev som smärtsamt och traumatiskt både för hennes barn och henne. Ester beskrev att hon gjorde allt som hon blev tillsagd av socialtjänsten i tre års tid för att rädda sina barn. Hon blev drogfri, gick på alla möten, skötte alla tider hon skulle träffa barnen osv. Men kampen var svår då ingen på socialtjänsten lyssnade på henne. Ester beskriver att de behandlade henne som om hon ”var dum i huvudet”. Efter att Ester varit drogfri i tre år beskriver hon att hon tillslut fick ”en bra sossare som lyssnade på mig och så fick jag hem barnen för jag sa nu har jag varit drogfri i tre år, jag skall ha hem mina barn NU”. Att få hem sina barn, har ingen av kvinnorna beskrivit som en lätt match då samtliga kvinnor mött en stark misstro och fortsatt dömande attityder från myndigheter trots deras drogfrihet. Rebecca beskrev exempelvis att när hon återfått sina barn, inkom det anonyma orosanmälningar till socialtjänsten och att hon upplevde att hon inte blev trodd på.

Efter att jag lämnade har vi haft det väldigt väldigt tufft och fått mycket alltså.. anmälningar och att de är emot oss och vi har hela tiden fått strida. Vi har inte fått få vara familj om man säger så. Det är nu som det börjar lätta lite och då har de bott hemma sedan tvåtusentolv så det har ju varit ett jättekämpande för att alla ska må bra och ja det är tufft... Du vet har man varit en missbrukare, då får man nästan utgå ifrån att ingen litar på en för att då ljög man. Men sedan när man vill liksom bättring och så då får man hela tiden... det känns nästan som man står i försvar. Man får redovisa precis allting. För mycket, för många gånger. (Rebecca)

Detta beskriver även Ester då hon säger att trots lång drog- och kriminalitetsfrihet förföljer butikspersonal henne då hon går in i butiker, därför att hon en gång var den som stal. Vidare berättar Stella att polisen än idag kan stoppa henne på vägarna och att de både bett henne dra upp tröjan för att titta efter nålstick i armvecken och frågat henne ”om mina barn också är knarkare eftersom jag varit det”. Estelle beskrev att när någon ger henne komplimanger om hennes son exempelvis ”va fin han har blivit” menar Estelle att det inte är ”... mig dom ger någon komplimang för jag har ju varit en så dålig mamma tidigare”.

Stämplingen “dålig moder” som kvinnorna utsatts för uppfattas hänga kvar trots deras drog- och kriminalitetsfrihet. Detta är i linje med Elias och Scotsons (2010) resonemang som redovisats i teorikapitlet. Elias och Scotson (2010) menar att detta är ett resultat av den maktskillnad som råder mellan mödrarna och de som lever i enlighet med normer. Författarna (2010) menar att när grupper med olika mycket makt är nära förbundna och beroende av varandra, tenderar maktskillnaden att skapa föreställningar om gruppernas olika moraliska värde. Grupperna får olika moraliska status (Elias & Scotson, 2010), dvs mödrarna får en lägre och exkluderande position i jämförelse med de normativa, vilket även andra författare menar på (Trulsson, 2006; Kolfjord, 2003; Ungmark, 1992). Författarna (2010) menar även att de normativa tenderar att få de avvikande att själva känna att de inte besitter samma egenskaper. Detta kan vi tyda i kvinnornas berättelser där stämplingsprocessen föranledde en egen upplevelse som dålig moder, vilket sitter kvar än idag. Har du en gång varit en missbrukande mamma som begått

kriminella handlingar, förändras inte den synen. Trots att mödrarna försökt att frångå stämplingen fortsätter omgivningen att utsätta de för sociala sanktioner. Ett tydligt exempel på detta är bland annat då Stella beskriver hur polisen stoppat henne och bett henne dra upp sin tröja för att se om hon har nålstick i armvecken, trots att hon kommit ifrån det gamla livet. Likt Trulsson (2006) menar i sin studie, är kvinnorna fortsatt utsatta för extra kontroll av myndigheter då de fortsättningsvis anses avvikande. Kvinnorna försöker trots samhällets föreställningar att passera som respektabla mödrar genom att bryta med missbruket. Men detta sker menar Lander (2003) utifrån en exkluderande position. Vidare menar Lander (2014) att i takt med att åren går och man blir äldre, bör man utifrån samhälleliga förväntningar utveckla en ökad mognad, stabilitet och respektabilitet. Vårt empiriska material visar att mödrarna inte får chansen att visa på ökad mognad, stabilitet och respektabilitet eftersom omgivningen förhindrar detta genom att fortsätta definiera dem som avvikande trots nya livsstilar.

7.8 Hanteringsstrategier efter uppbrottet

Den skam och skuld som kvinnorna upplevt både genom att de själva upplevt sig bryta normerna samt att andra stämplat dem som dåliga mödrar, har dem idag hanterat olika.

Stella, Estelle och Rebecca har beskrivit att de jobbat mycket med dessa känslor efter att de lämnat det gamla livet bland annat i 12-stepsprogram och med kristen själavård. Kvinnorna har accepterat det förflutna och mött sina känslor. De har därefter förlåtit sig själva för det som varit och ”kan idag bara blicka framåt” (Rebecca). Stella menade att hon aldrig hade kunnat gå vidare, om hon inte ”bitit huvudet av skammen och förlåtit sig själv”. Detta har varit en resa för kvinnorna som varit kantad av svårigheter inte minst för att de sett att deras barn blivit väldigt påverkade av det som varit. Exempelvis berättade Rebecca att hennes barn idag blivit diagnostiserade med olika diagnoser vilket är ett resultat av det tidigare livet. Kvinnorna har idag ett annat förhållningssätt gentemot barn och barnbarn. De beskriver bland annat att de kan sätta gränser på ett annat sätt. Idag har de en bra relation till sina barn och där de försöker finnas där för sina barn och dem

själva. Detta är överensstämmande med Guetas (2013) studie där han fann att för de kvinnor som förlåtit sig själva har även skam och skuldkänslorna avtagit. Gueta (2013) menar även att rekonstruktion av moderskapet är av vikt för förlåtelsen vilket Rebecca, Stella och Estelle kan uppfattas gjort där de idag kan sätta gränser och har bra relationer till sina barn.

Ester har beskrivit att hon fortfarande tampas med känslor av skam och skuld men att de blir lättare med tiden. Hon försöker att vara en bra mamma, ”jag lagar mat åt dom varenda dag trots att de är stora idag” och hon finns där för sina barn vilket hon upplever som det viktigaste. Hon önskar dock att hon kunde dra ett streck över allt som varit och hon säger att hon kan se på sina barn att hon ”skadat dem”. Ester har beskrivit att hon har svårt med att förlåta sig själv men att hon försöker. Gueta (2013) menar att för de mödrar som har svårt att förlåta sig själva tenderar att försöka behaga barnen genom återgäldande beteende. Detta då de känner en så stor skuld, vilket i Esters berättelse kan uppfattas finnas inslag av. Cullberg Weston (2008) menar även på detta, att skuldkänslor kan överkommas med ett återgäldande beteende. Ett sätt att släppa de svåra känslorna menar Gueta (2013) vara att rekonstruera moderskapet. Ester visar på att hon till viss del kunnat rekonstruera sig själv som mamma då hon idag kan känna att hon är ”en bra mamma”, men att bagaget ändå ligger där och gror. Cullberg Weston (2008) menar då hon skriver att skamkänslor är svårare att bli av med och finns kvar längre.

I Kims fall framkom att hon inte kunnat förlåta sig själv eller gå vidare, hon beskriver att hon ”fastnat” i det. Kim säger bland annat att:

Eftersom jag är en sådan inkännande person, känner jag in mina barn, jag går in i deras tankar och handlingar allt som dom är med om och varit med om. Så det är något jag dagligen går igenom och tänker. Det är som att jag fastnat där någonstans, jag kan inte gå vidare. Känslomässigt jag kommer inte loss. Jag har en oerhörd stor skuldbörda över mig... och skamkänslor... både mitt egna liv som kvinna och mamma men sen största bördan ligger väll på... när

jag tänker på mina barn... det är någonting som... det är som att man upphör... Det är väldigt mycket som är kapat och vindklippt, ja relationerna som är, alltid en stor lucka där. Jag kommer aldrig ifrån, jag får lära mig att leva med det och hantera.... Att jag tagit mig ifrån det livet hjälper inte skuld och skamkänslorna, jag ältar fortfarande alltihop som har hänt. Jag ältar fortfarande det, jag kommer inte ifrån det... jag går in i det och funderar över hur tänkte hen då, eller hur kände hen då osv... (Kim)

Gueta (2013) menar att om man inte förlåtit sig själv tenderar man att fortsätta befinna sig i konstruktionen av en dålig moder vilket kan tänkas vara fallet för Kim. Ur ett stämplingsteoretiskt perspektiv kan det uppfattas att hon internaliserat identiteten av en dålig moder och har den befast inom sig.

8. Slutdiskussion

Detta avsnitt kommer att inledas med att vi återger och besvarar våra frågeställningar, vilket vidare följs av en diskussion. Frågeställningarna står i en kronologisk ordning och därmed kommer diskussionen att följa samma struktur. Slutligen kommer avsnittet att mynna ut i reflektioner kring studien och slutligen förslag till vidare forskning inom området.

8.1 (Dåtid) Normerna, svårigheterna och handlingsstrategierna

Utifrån våra intervjuer har vi funnit att normerna i samhället haft en särskild påverkan för samtliga kvinnorna i sin roll som moder. I vår empiri kan vi se att normerna blev styrande i mödrarnas tankar och val då de blev gravida. Det finns återkommande berättelser bland kvinnorna om att de trappade ner med droger och / eller slutade helt med droger och kriminalitet när de fick reda på att de var gravida. Det var givet för kvinnorna att bryta och starta ett nytt familjeliv där framträdande var att upplevelsen av att bli mamma, var starkt influerat av normer om de goda familjelivet och den goda modern. De hade önsknings om att efterlikna en normativ moder där barn, missbruk och kriminalitet inte hörde samman. Kvinnorna ville ge sina barn en bättre uppväxt än de dem själva hade haft och ett liv skilt från missbruk och kriminalitet.

Empirin förmedlar en bild av att kvinnornas plikt-känsla inför moderskapet försatte dem i en inre kamp då verkligheten var svår att forma helt i en normativa anda. Samhällets normer och värderingar gjorde det svårt för kvinnorna att leva upp till bilden av en god moder. Detta föranledde att kvinnorna kände stor skam och skuld över detta, eftersom de ständigt befann sig i skärningspunkten mellan droger/kriminalitet samt att vara mamma. De drogs mellan viljan att vara en bra mamma och suget efter droger, vilket blev en djup och plågsam inre kamp. Dragkampen kan ses vara en kontinuerlig påminnelse om att vara avvikande och inte "lämpliga" mödrar. Exempelvis uttrycks att leva med denna dragkamp inom en av Kim som att detta, "var lika med att säga godnatt till livet".

Vår empiri visar på att beroendet hade en stark kraft vilket till och med kunde övervinna modersinstinkten. Detta genererade kraftiga skam och skuld känslor vilket kvinnorna beskrev var svåra att hantera och tenderade istället dövas genom droger. Detta kan vi se ha skett då en moder, enligt normerna i samhället, är förknippad med att vara den primära omsorgsgivaren med en modersinstinkt som skall övervinna allt. När detta inte är fallet, utan att beroendet övervinner modersinstinkten, fylls mödrarna med skam och skuld då de inte kunde leva upp till "den goda modern". Kvinnorna i vår studie uttryckte att det var dem som förväntades ta det främsta ansvaret för barnen och att deras partner inte fanns med i bilden alls eller inte i lika stor utsträckning. Flera författare (Trulsson, 2006; Ungmark, 1992; Kolffjord, 2003; Robbins, Martin & Surratt, 2009; Trulsson, Länne & Nötesjö, 1997) bekräftar just kvinnornas känsla och att männen inte upplever samma känslor i lika hög utsträckning då de är män.

Gemensamt för mödrarna var att de ständigt levde med en oro om att barnen skulle tas ifrån dem. Vi kan se ur kvinnornas berättelser att de levde i två regioner, den bakre regionen och den främre regionen. Den bakre regionen var där kvinnorna kunde leva sitt liv genom att vara sig själva medan den främre regionen var där drogerna och kriminaliteten skulle döljas för omgivningen. Vi kan uppleva att den främre regionen innebar en yttre fasad som kvinnorna kämpade med att behålla för att visa för omgivningen att de lever i enlighet med normerna. Det vi kan se är hur viktigt det blev för kvinnorna att ha det fint hemma, att barnen var rätt klädda, fick mat etc. En viktig del i mödrarnas liv var att försöka balansera mellan droger/kriminalitet samt att lämna på dagis / skola, städa, handla etc dvs att göra allt det en "vanlig" mamma gör. Detta kan vi se vara ett uttryck för hur starka normerna är och att man till varje pris vill uppfylla dessa för att inte betraktas som avvikande. När fasaden raserade då omgivningen på ett eller annat sätt fick insyn i det livet som kvinnorna försökt att dölja, upplevdes stor skuld och skam. Då myndigheterna tog barnen ifrån dem beskrevs händelsen som en djup kris för mödrarna. I samband med att barnen omhändertogs blev mödrarna stämplade av

omgivningen och deras sätt att vara mamma betraktades som inadekvat i förhållande till rådande normer.

Det är viktigt att påpeka att de svårigheter som mödrarna fick och utsattes för kan förklaras vara ett resultat av normerna i samhället. De känslor av skuld och skam som uppstod hos kvinnorna kan tydas vara en orsak till att inte ha kunnat svara upp mot samhällseliga normer och förväntningar. Då barnen togs ifrån mödrarna kan vi tolka att det kan ha bidragit till att mödrarna fick en bekräftelse på att de är misslyckande mödrar. För att döva sin känslor och hantera svårigheterna föll de djupare i missbruk. Kvinnorna i vår studie menar på att de inte fick den hjälp de hade velat få under tiden som barnen omhändertogs. Istället accelererade missbruket till följd av förhöjd ångest, samt känslor av skuld och skam.

8.2 (Nutid) Normerna, svårigheterna och handlingsstrategierna

Studiens empiri visar på att mödrarna fortfarande påverkas av samhällsnormer i sin roll som mamma. Bland annat visar resultatet att kvinnornas uppbrott hörde samman med barnen på ett eller annat sätt. Generellt sett bröt de alla från missbruk och kriminalitet för att rädda sin familj och/ eller återfå sina barn. Tre utav respondenterna bröt med missbruk och kriminalitet för att återfå sina barn medan en av de bröt för att rädda sitt barn från missbruk och kriminalitet. En annan däremot bröt för att rädda hela familjen då ett av barnbarnen dog. Detta tänker vi är ett uttryck för, precis som Trulsson (2006) menar, ett försök att bli sedd som en accepterad moder. Vi uppfattar också detta utifrån normerna kring att mödrar ska ta ansvar för sina barn samt ha dem i sin närhet för att rädda dem när det inte står rätt till. Vårt resultat påvisar ändå att hur mycket än kvinnorna försökte vara en bra mamma och bryta sig loss från gamla stereotypa föreställningar tenderade ändå inte omgivningen att ändra sin uppfattning om dem. De fick kämpa för att bli trodda på, de blev stannade och kränkta i sin modersroll och komplimanger om deras barn var inget menat till dem då de varit en "dålig mamma". Trots att kvinnorna i vår studie försökt frångå stämplingen, fortsätter omgivningen att utsätta dem för sociala sanktioner. Kvinnorna möttes ständigt av kontroll i sin vardag trots drog- och kriminalitetsfrihet som vi tolkar

vara ett uttryck för myndigheternas maktposition och i detta fallet kvinnornas underlägsenhet.

Att bli stämplad som avvikande då man en gång brutit mot de samhälleliga normerna påvisar resultatet att du har väldigt svårt att komma tillbaka till normalitet. Som en av respondenter uttryckte “en gång missbrukare, alltid en missbrukare”. Kvinnorna har hanterat svårigheterna olika. För tre av respondenterna har förlåtelse varit nyckeln till frihet från känslorna av skam och skuld. De har jobbat med känslorna i 12-stepsprogram samt i kristen själavård. De har accepterat det förflutna, mött sina känslor och försökt att förlåta sig själva för det som varit. Ett sätt att släppa de svåra känslorna, menar Gueta (2013), är att rekonstruera moderskapet. En av mammorna uttryckte att hon till viss del kunnat rekonstruera sig själv som mamma då hon idag kan känna att hon är “en bra mamma”, men samtidigt uttrycker hon att bagaget ändå ligger där och groor. En annan av kvinnorna beskriver att hon fortfarande kämpar för att förlåta sig själv och hon brottas fortsatt med känslor av skam och skuld. För den femte kvinnan så har hon inte kunnat gå vidare från detta, utan hon beskriver en vardag fylld med känslor av skam och skuld. Hon beskriver själv att hon dagligen grubblar och att hon fastnat känslomässigt i det som varit. Att ta sig ifrån det gamla livet, har inte hjälpt hennes skuld och skamkänslor.

8.3 Avslutande reflektioner

Studiens empiri visar på att samhälleliga normer influerat kvinnornas val och påverkat deras mående i samtliga skeenden i kvinnornas liv. Detta har föranlett uppkomsten av svårigheter som kvinnorna har behövt att brottats med och hantera så gott som de kunnat. Vår empiri har påvisat ett dilemma där lagstiftning och socialnämndens doxa, dvs ett förutbestämt och legitimt sätt uppfatta och värdera inom en organisation (Järvinen, 2013), inte blir förenligt med kvinnornas verklighet. I både inledningen och bakgrunden skildrades att synen på missbrukande och kriminella mödrar både inom socialtjänsten men också samhället i övrigt, präglas av starka åsikter. Oscarsson (2011) menar att den generella synen på missbrukare är att de antingen är drabbade av ett patologisk

tillstånd eller som en person oförmögen att ta ansvar. Antingen måste personen själv åtgärda sin situation eller annars upplevas som ansvarslös (Oscarsson, 2011). Resonemanget bekräftas även av Järvinen (2013) som menar att missbruk inom socialt arbete betraktas som ett personligt problem / livsstil som personen själv valt och vill fortsätta med. Det är inte något myndigheter skall lägga sig i utan det är upp till missbrukaren själv att uppsöka hjälp om hen anser sig vara i behov av detta. Detta perspektiv på missbruk är förenligt med socialtjänstlagens centrala frivillighetsbegrepp vilket tenderar att vägleda socialarbetarna i att bedöma vem som är motiverad och ska få hjälp samt vem som inte är motiverad och inte behöver hjälp (Järvinen, 2013). I vår empiri kan utläsas att kvinnorna när de förlorat sitt barn föll ned i en djup kris, där de ville ha tillbaka sina barn men att de upplevde sig handlingsförlamade. De upplevde sig oförmögna att just där och då svara upp mot socialtjänstens krav då de själva befann sig i en djup kris. Här krockar rådande synsätt och kvinnornas verklighet, där kvinnorna behövde hjälp och vägledning vilket de kände att de inte fick. En bedömning kring motiverad / omotiverad kan i denna situation riskera att bli ett missförstånd vilket föranleder istället att färre kvinnor får hjälp och faller djupare ner i beroendet.

Av kvinnornas berättelser uppfattas att skam- och skuld känslor begränsat dem i deras val att söka hjälp, då de varit rädda för att förlora sina barn. Inom socialtjänsten förekommer det stereotypa och ofördelaktiga attityder vilket influeras av samhället i stort. Därmed ser författarna av denna studien vikten av att skapa ett mer tillåtet och bekvämt klimat inom socialtjänsten, genom att jobba med föreställningar mot detta fenomen. Det är viktigt att uppmärksamma och ifrågasätta de doxor som råder inom socialtjänsten om hur man ser på missbrukande / kriminella mödrar då detta annars kan riskera att stjälpa mer än att hjälpa. Kvinnornas berättelser tydliggör ännu en viktig uppgift för socialarbetare, vilket är att jobba mot den samhälleliga tabun kring missbruk och kriminalitet kopplat till moderskap. Om man lyckas att förändra föreställningarna både inom socialtjänsten och i samhället i övrigt, kan detta föranleda att fler mödrar vågar söka hjälp då kvinnorna istället för att bli stämplade, faktiskt blir hjälpta.

Empirin visar även på att den centrala faktorn för att komma över de centrala skam- och skuldkänslorna är 'förlåtelse'. Detta har kvinnorna fått hjälp med i kristen själavård och 12-stepsprogram vilka bland annat hålls av NA, anonymanarkomaner. Författarna av denna studie tänker att en behandlingsform som riktar sig till att förlåta sig själv kan vara en insats som socialtjänsten kan uppmärksamma. Detta menar även, bortsett från Gueta (2013) som ovan skildrats, Cullberg Weston (2008) då hon skriver att man bör fokusera på att rekonstruera kvinnornas självbild genom terapi då skam- och skuldkänslor föranlett en negativ självbild för kvinnorna. Vidare tänker vi även att vetenskapen om att skam- och skuldkänslor är centrala för mödrar med denna typ av bakgrund, är något samtliga socialarbetare bör ha i beaktning då skamkänslor kan finnas kvar länge (Cullberg Weston, 2008).

8.4 Förslag på vidare forskning

Vi har ovan skrivit i linje med flera författare att känslor av skam och skuld är centrala för kvinnor då dem enligt normer anses vara den primära omsorgspersonen. Detta väckte frågor hos oss om hur fäderna upplever sitt faderskap under tiden de varit i missbruk samt tiden efter drogfrihet. Är det verkligen så att de inte upplever känslor av skam och skuld i samma utsträckning? Är det verkligen så att männen inte ger upp droger vid födelsen av barn, eller grundar sig detta i något annat? En annan aspekt som vore av intresse för tidigare forskning är vad etnicitet, funktionalitet, klass, ålder, sexualitet samt trosuppfattning kan ha för betydelse i relation till moderskap, missbruk och kriminalitet. Detta är några frågor som väcktes hos oss under processens gång och som vi skulle se vara av intresse för fortsatt forskning.

9. Referenslista

- Ahola, Angela S. (2010). *Justice needs a blindfold: effects of defendants' gender and attractiveness on judicial evaluation*. Diss. (sammanfattning) Stockholm : Stockholms universitet, 2010
- Becker, Howard S. (2006). *Utanför: avvikandets sociologi*. Lund: Arkiv
- Blomqvist, Jan (2009) "Vad är problemet? Perspektiv på missbruk och beroende". I *Missbruk och behandling: gamla problem – nya lösningar? Socialtjänstforum – ett möte mellan forskning och socialtjänst. En konferens i Göteborg 21-22 april 2009*. Stockholm: Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS).
Tillgänglig på internet:
<http://www.fas.se/upload/dokument/publiaktioner/pdf/Missbruk.pdf>
- Borg, Stefan & Scheffel-Birath, Christina (2011) "Kvinnor och män i behandling för missbruksproblem – lika och olika?" I Sverige. Missbruksutredningen (red.) (2011). *Missbruket, kunskapen, vården: Missbruksutredningens forskningsbilaga : delbetänkande*. Stockholm: Fritze. Tillgänglig på Internet:
<http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/160094>
- Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2., [rev.] uppl. Malmö: Liber
- Cullberg Weston, Marta (2008). *Från skam till självrespekt*. Stockholm: Natur och kultur
- David, Matthew & Sutton, Carole D. (2016). *Samhällsvetenskaplig metod*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- SVT (2017) "Aldrig backa". Tillgänglig på internet:
<https://www.svtplay.se/aldrig-backa> (Hämtad 2017-09-13)
- Ekbom, Thomas, Engström, Gunnar & Göransson, Birgitta (2011). *Människan, brottet, följderna: kriminalitet och kriminalvård i Sverige*. 7. uppl. Stockholm: Natur & Kultur

- Elias, Norbert & Scotson, John L. (2010). *Etablerade och outsiders*. 2. utök. och rev. uppl. Lund: Arkiv
- Engdahl, Oskar (red.) (2001). *Modern sociologisk teori*. Lund: Studentlitteratur
- Goffman, Erving (2004). *Jaget och maskerna: en studie i vardagslivets dramatik*. 4. uppl. Stockholm: Norstedts akademiska förlag
- Gueta, Keren (2013). Self-Forgiveness in the Recovery of Israeli Drug-Addicted Mothers. *Journal of Drug Issues*, 43(4), pp.450–467.
- Hilte, Mats (1996). *Avvikande beteende: en sociologisk introduktion*. Lund: Studentlitteratur
- Hydén, Margareta (2013). “Har sociala problem ett kön?”. I Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.) (2013). *Perspektiv på sociala problem*. 2., omarb. utg. Stockholm: Natur & kultur
- Jacobsen, Dag Ingvar (2012). *Förståelse, beskrivning och förklaring: introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete*. 2., uppdaterade och utök. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Johansson, Thomas & Lalander, Philip (2013). *Vardagslivets socialpsykologi*. 2., [utök. och uppdaterade] uppl. Stockholm: Liber
- Järvinen, Margaretha (2013): “Ett maktperspektiv på mötet mellan klient och system”. I Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.) (2013). *Perspektiv på sociala problem*. 2., omarb. utg. Stockholm: Natur & kultur
- Kaspersson, Maria (2003) “Bilder av barnamörderskor från 1500-talet till mellankrigstiden”. I Lander, Ingrid, Pettersson, Tove & Tiby, Eva (red.) (2003) *Femininiteter, maskuliniteter och kriminalitet: genusperspektiv inom svensk kriminologi*. Lund: Studentlitteratur
- Kalman, Hildur & Lövgren, Veronica (2012) “Etik i forskning och etiska dilemman. I En introduktion” i Kalman, Hildur & Lövgren, Veronica (red.) (2012)

Etiska dilemman: forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet. Malmö : Gleerups.

Kolfjord, Ingela (2003). *Kvinnors drogbruk och lagbrott: positionella och kontextuella strategier i en våldsrelaterad vardag.* 1. uppl. Lund: Bokbox

Kvale S (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun.* Lund: Studentlitteratur.

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun.* 3. [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Lander, Ingrid (2014) ”Det går inte an som farmor: Genus, åldrande och narkotikabruk” i Finstad, L & Lomell, H (red), *Motmæle. En antologi till Kjersti Ericsson, Cecilie , HØigård og Guri Larsen.* Oslo: Novus

Lander, Ingrid (2003). *Den flygande maran: en studie om åtta narkotikabrukande kvinnor i Stockholm.* Diss. Stockholm : Univ., 2003

Larsson, Sam & Sohlberg, Peter (2014). *Socialpsykologi för socialt arbete.* 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Marklund, Fredrik (2003) ”Kvinnors och mäns kriminella karriärer”. I Lander, Ingrid, Pettersson, Tove & Tiby, Eva (red.) (2003). *Femininiteter, maskuliniteter och kriminalitet: genusperspektiv inom svensk kriminologi.* Lund: Studentlitteratur

Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (2013): ”Introduktion: Vad är ett socialt problem?”. I Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.) (2013). *Perspektiv på sociala problem.* 2., omarb. utg. Stockholm: Natur & kultur

Månsson, A (2013) ”Interaktionistiska perspektiv på studiet av sociala problem - processer, karriärer och vändpunkter” I Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.) (2013). *Perspektiv på sociala problem.* 2, omarb. utg. Stockholm: Natur & kultur

Nygren, Lennart (2012) ”Risken finns, finns nyttan?”. I En introduktion” i Kalman, Hildur & Lövgren, Veronica (red.) (2012) *Etiska dilemman: forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet.* Malmö : Gleerups.

- Oscarsson (2011). "Missbruksvården och samhället". I Sverige.
- Missbruksutredningen (red.) (2011). *Missbruket, kunskapen, vården: Missbruksutredningens forskningsbilaga : delbetänkande*. Stockholm: Fritze
- Tillgänglig på Internet: <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/160094>
- Payne, M. (2002): *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur och Kultur
- Rienecker, Lotte & Stray Jörgensen, Peter (2014). "Att skriva en bra uppsats". 3., omarb. uppl. Lund: Liber
- Robbins, Cynthia, Martin, Steven & Surratt, Hilary (2009) Substance Abuse Treatment, Anticipated Maternal Roles, and Reentry Success of Drug-Involved Women Prisoners. *Crime & Delinquency*, 55(3), pp.388–411.
- Scheff, Thomas & Starrin, Bengt (2013): "Ett emotionssociologiskt perspektiv på sociala problem: skam och utsatthet". I Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.) (2013). *Perspektiv på sociala problem*. 2., omarb. utg. Stockholm: Natur & kultur
- SFS 1968:64. Narkotikastrafflag. Stockholm: Justitiedepartementet L5
- Socialstyrelsen (2009) "*Barn och unga i familjer med missbruk: vägledning för socialtjänsten och andra aktörer*". Stockholm: Socialstyrelsen. Tillgänglig på Internet:
<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/17866/2009-12-15.pdf>
- 2001:453. Socialtjänstlagen.
- SOU 2005:82 Utredningen om en vårdöverenskommelse om missbrukarvården (2005). *Personer med tungt missbruk: stimulans till bättre vård och behandling : betänkande*.

Thornquist, Eline (2012) "Etiska utmaningar och motstridiga hänsyn. Reflektioner över en studie från sjukgymnastisk verksamhet". I En introduktion" i Kalman, Hildur & Lövgren,

Veronica (red.) (2012) *Etiska dilemman: forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö : Gleerups.

Thurén, Torsten (2007). *Vetenskapsteori för nybörjare. 2.*, [omarb.] uppl. Stockholm: Liber

Trost, Jan & Levin, Irene (2010). *Att förstå vardagen: med ett symbolisk interaktionistiskt perspektiv*. 4. uppl. Lund: Studentlitteratur

Trulsson, Karin (2006). *Dans på lina: kvinna, mamma och missbrukare*. Stockholm: Carlsson

Trulsson, Karin & Segraeus, Vera (2011): "Kvinno- och barnperspektiv på insatser inom missbruks- och beroendevården". I Sverige. Missbruksutredningen (red.) (2011). *Missbruket, kunskapen, vården: Missbruksutredningens forskningsbilaga : delbetänkande*. Stockholm:

Fritze. Tillgänglig på Internet: <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/160094>

Trulsson, Karin, Länne, Lotta & Nötesjö, Gunilla (1997). *Kvinnor på väg in från kylan: bilder av kvinnor och missbruk*. Stockholm: Kvinnoforum utbildning

Ungmark, Inger (1992). *Kvinnor, brott, övervakning*. Diss. Linköping : Univ.

Vetenskapsrådet (2002) Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Tillgänglig på Internet:

http://www.gu.se/digitalAssets/1268/1268494_forskningsetiska_principer_2002.pdf

Wenneberg, Søren Barlebo (2001). *Socialkonstruktivism: positioner, problem och perspektiv*. 1. uppl. Malmö: Liber ekonomi

BILAGA 1

Intervjufrågor

Inledning

Inleda med varför vi valt att undersöka detta och varför vi tycker att ämnet är viktigt att lyfta.

Fråga "Är detta något du pratat om innan?"

Under intervjun fråga om hur personen känner för att prata om ämnet.

Teman

Bakgrundsfrågor

Vill du berätta lite om dig själv? Ålder?

Hur kom du första gången i kontakt med sammanhang av missbruk/kriminalitet?

Hur länge sedan var det du tog dig ur missbruket? Vad var det för typ av missbruk?

Hur länge sedan vad det du bröt ut ifrån kriminaliteten? Vad var det för typ av kriminalitet?

Hur kom det sig att du slutade?

Hur många barn har du?

Dåtiden

Under vilken period i livet fick du ditt/dina barn?

Hur gick dina tankar när du fick barn?

Om flera barn, skiljde sig dina tankar? Isåfall på vilket sätt?

Hur upplevde du ditt moderskap samtidigt som du befann dig i en värld av missbruk samt kriminalitet?

Hade du någon partner att få stöd ifrån under tiden du fick barn?

Om nej, hur upplevde du att inte ha ett stöd?

Om ja, hur upplevde du stödet?

Hur såg din relation ut till dina barn under denna tid?

Hur upplevde du omgivningens reaktioner och bemötande av ditt moderskap? -

Nutiden

Hur upplever du ditt moderskap?

Har du upplevt en förändring av din syn på ditt moderskap? I så fall vad?

Upplever du att omgivningen har en förändrad syn på ditt moderskap? I så fall vad?

Om du upplever förändring, vad har i så fall varit den största förändringen?

Hur blir du bemött som mamma?

Hur ser relationen ut till dina barn idag?

Upplever du att det förflutna på något sätt påverkar ditt moderskap idag? På vilket sätt?

Hur ser du på din livssituation idag?

Avslutning

Finns det något du vill tillägga eller något du funderar på?

Är du bekväm med den informationen du har angett?

Om det är något du undrar efter kan du självklart kontakta oss. Detta xxx är våra uppgifter.

BILAGA 2
Samtyckesblankett

Göteborgs Universitet
En kvalitativ studie om hur mödrar med bakgrund av kriminalitet och missbruk upplever sitt moderskap

Samtyckesformulär

I denna samtyckesblankett frågar jag dig om du vill delta i denna studie som syftar till att få en djupare förståelse av enskilda kvinnors upplevelser av att vara mödrar under och efter tiden som de befunnit sig i en värld av missbruk och kriminalitet. Beskrivning av studiens syfte och vad det innebär att delta har informerats om i informationsbladet. Om du samtycker till att delta i studien ber vi dig besvara frågan nedan med ett ja eller nej.

1. Mot bakgrund av den information du fått i Informationsbladet, vill du delta i denna

studien?.....

.....
.....

Deltagarens namn
Namnunderskrift

Datum

.....
.....

Forskarens/studentens namn
Namnunderskrift

Datum

.....
.....

Forskarens/studentens namn
Namnunderskrift

Datum